

Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden Mezun Formasyon Öğrencilerinin Bakış Açısından “Ermeni Meselesi”

Kadir Ulusoy*

Özet

Ermeni meselesinin işlendiği ana ders olan tarih branşındaki öğretmenlerin Ermeni meselesi ile ilgili görüşleri oldukça önemlidir. Bu çalışmada önce Ermeni Meselesi hakkında bilgi verildikten sonra, günümüzde uygulanmakta olan tarih programlarında ve okutulan ders kitaplarında yer alan Ermeni Meselesine yer verilmiştir. Ayrıca tarih bölümü mezunlarının konuya ilişkin bakış açılarını yansıtacak betimsel bir çalışma yapılmıştır. Bu nedenle Fen Edebiyat Fakültesi tarih bölümü mezunu ve dört farklı üniversitenin eğitim fakültelerinde formasyon eğitimi gören tarihçilerle 2014 yaz okulu döneminde bir anket çalışması yapılmıştır. Anket soruları hazırlanırken, uzman görüşleri alınarak güncel konular ve tarih programındaki işleniş dikkate alınmıştır. Hazırlanan sorular random yöntemle seçilen 445 kişiye uygulanmıştır.

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de üniversite mezunu tarihçiler; Ermeni meselesi ile ilgili Türkiye’deki tezlerin ve kaynakların yeterli olmadığını

belirtmiştir. Ermeni meselesi ile ana batlarını tarihçiler oluşturmak üzere sosyal bilimlerin farklı alanlarından da uzmanların katılacağı bir ekiple yapılacak çalışmaların sadece siyasilere tartışmalarından daha etkili olacağını belirtmişlerdir. Arşivlerin açılıp Ermeni ve Türk tarihçilerin birlikte çalışmalarına da olumlu bakan katılımcılar, Ermeni meselesinin Rusların ve batının çıkarları doğrultusunda yönlendirildiğine inanmaktadır. Ayrıca genel anlamda Ermenilere karşı bir ön yargıların olmadığını, Ermenileri işe alabilecekleri, aynı evde yan yana kalabilecekleri gibi konularda verilen cevaplar oldukça önemlidir.

Sonuç olarak yaklaşık 10 yıldan beri söylendiği gibi Türkiye’deki tarihçilerle Ermeni tarihçilerin bir araya gelip, ön yargılardan uzak, objektif olarak çalışma yapıp bu konuyu yapıcı şekilde sonuca kavuşturmaları beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Ermeni meselesi, Ermeni tebciri, tarih programı, tarih ders kitapları, tarih formasyon öğrencileri, öğrenci bakış açısı.

Giriş

Tarih sahnesine yaklaşık olarak M.Ö. 7. yüzyılda çıktığı bilinen Ermeniler, 4. yüzyılda Hıristiyanlığı kabul etmişler ve Anadolu’ya doğru da inmeye başlamışlardır. Büyük Selçuklu Devletinin Anadolu’ya gelmesiyle birlikte 11. yüzyıldan itibaren Türklerle Ermeniler birlikte yaşamaya başlamışlardır. Bu süreçte Anadolu’ya ve Ortadoğu’ya yönelik gerçekleştirilen Haçlı Seferlerinde Ermenilerin bir bölümünün Selçuklu’ya karşı mücadele ettiği de olmuştur. Türk ve Ermeni tarihine bakıldığı zaman en önemli süreçlerden birisi 1461 yılında İstanbul’da günümüzdeki adıyla Türkiye Ermeni Patrikhanesinin kurulması ve bu süreçten sonra birçok Ermeni’nin İstanbul’a gelip yerleşmesidir. Zaman içerisinde diğer gayrimüslimlere oranla daha fazla güven kazanan Ermenilere “Millet-i Sadıka” denilmiştir. 1789 yılında Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan milliyetçilik akımından istifade ederek, Osmanlı topraklarında gözü olan başta Rusya olmak üzere Fransa, İngiltere ve

(*) Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi. ulusoykadir@gmail.com

Avusturya-Macaristan gibi ülkeler iç kargaşalar çıkarmayı amaçlıyorlardı. Ara ara çıkar çatışmaları da yaşayan bu devletler 1815 yılında Viyana Kongresinde ortaya atılan “Şark Meselesi” ile Osmanlıyı zayıflatıp, bölmeyi düşünüyorlardı. 1815 yılında Avrupalı devletler; Osmanlının iç işlerine karışmak, etnik ve dini yapısını kurcalamak için kullanabilecekleri bir mesele ortaya attılar. Rusya başta olmak üzere özellikle Doğu Anadolu’da gözü olan devletler ve Anadolu’nun genelini ele geçirmek isteyenler için Osmanlı topraklarında dağınık halde yaşayan ve Anadolu’nun hiçbir yerinde nüfus olarak çoğunluğu teşkil etmeyen Ermenilere Doğu Anadolu’nun vaat edilmesi, büyük bir Ermeni Devleti kurdurma hayalleri ile Erzurum’dan-Adana’ya, Yozgat’tan-Adıyaman’a, Maraş’tan-Kars’a ve İstanbul’a varıncaya kadar birçok yerde isyanlar çıkarttirdılar. İsyandar sonucu alınan önlemler ve gerçekleştirilen içgöçler sırasında sürece müdahil olan Avrupalı devletler başta Rusya olmak üzere bazı Ermeni grupları kontrollerine almışlar ve olayların kargaşa ortamında devam etmesini ve bir çözüme kavuşmamasını istemişlerdir. Osmanlı Ermenileri, “Hınçak ve Taşnak Terör Örgütleri” ile devlete başkaldırılmışlar; 1890-1895 ile 1914-1922 yılları arasında elli civarında isyan, ayaklanma, bombalı suikast vb. terör olayını gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı’dan, günümüze jeopolitik önemi her zaman devam eden bu topraklarda huzursuzluk çıkmasını isteyenler asılsız iddialarla, farklı isimlerle sürekli kargaşa çıkarmaya devam etmektedir.

Cöhce (1991,98)’ye göre, Ermeniler, Batı’nın ananevi politikası denilen “Şark Meselesi”nin resmî olarak gündeme gelmesine kadar, hatta o dönemler de bile Osmanlı Devleti içinde asli unsur olan Türklenden, daha fazla haklara sahiptirler.

Ermeniler, yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti’nin yönetimi altında ülkenin her tarafına dağılmış bir vaziyette, devletin tüm diğer tebaası gibi her açıdan tamamen serbest şekilde yaşamışlardır. Ticaret ve sanatla

uğraşmışlar, sarraflık ve kuyumculuk yapmışlar Devlet kurumlarında özel hizmetlerde ve emniyet gerektiren işlerde çalışmışlardır. Devletin Darphane ve Baruthane gibi önemli müesseselerinin başına geçmişlerdir (Süreyya,2001;7).

Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının gündeme gelip ayrılıkçı yapılanmaları başlattıkları 1878 yılından sonraki yıllarda dahi, Osmanlı bürokrasisinde önemli mevkilerde Ermeni memurların görevde buldukları, parlamentoda milletvekillerinin yer aldığı göz önüne alınacak olursa, bu örgütlerin hangi sebeplerle silaha sarıldıklarını sorgulamak gerekir. Esasen bu örgütlerin en etkililerinden olan Hınçak ve Taşnakların Osmanlı sınırları dışındaki merkezlerde kuruldukları dikkate alınacak olursa, kimler tarafından yönlendirildikleri ve ne maksatla kuruldukları kendiliğinden ortaya çıkar. Öte yandan, gerek Rusya’nın, gerekse İngiltere ve Fransa’nın Orta-doğu ve Uzakdoğu’daki çıkarları göz önüne alındığında, Ermeni örgütlerinin kimler tarafından desteklendiği ve belirlenen hedefler daha iyi anlaşılabilir (Halaçoğlu,2008;16).

Ermeniler üzerinde İngiltere ve Rusya mücadelesi 1895 yılına kadar II. Abdülhamit’in izlediği denge politikası çerçevesinde İngilizlerin aleyhine sonuçlanmıştır. Fakat Almanya’nın güçlenmesi, İngiltere ve Rusya’yı korkutmuş, bu nedenle her iki devlet menfaatleri uğruna birbirlerine yaklaşmışlardır. 1897 Teselya Savaşı’nın Türkler lehine sonuçlanmasının ardından İngiltere, Ermeni Sorunu’nu arka plana atmaya başladı. 1904’te Rusya ile İngiltere arasında meydana gelen yakınlaşma sonunda, İngiltere Ermeni Sorunu’na tamamen sırt çevirdi ve bu konu da Rusya’yı serbest bıraktı (Kodaman, 1994;48).

İngiltere’nin Doğu Anadolu’da ıslahat istemesi, Ermeni Sorunu’nda Rusya’yı yalnız bırakmamak içindi. Böylece, İngiltere Ermeni Sorunu’nda önemli bir devlet rolünü üstlenmeyi başarmıştı. Ermeni Sorunu, bundan böyle bir İngiliz ve Rus davası haline dönüşecektir (Eryılmaz, 1990;186).

Yukarıda özetlemeye çalışılan süreçte de görüldüğü gibi; ne oluyor da 1915 olayları diye dillendirilen bu iddiaların öncesinde meydana gelen olağanüstü durumlar ile siyasi süreçten bahsedilmiyor ve özellikle Rus kaynakları temelli taraflı yayınlara atıfta bulunarak bu kaynakları delil olarak sunup, Osmanlı Arşivlerini taraflı gösterip, güvenilmez izlenimi verilmeye çalışılıyor.

Ne oluyor da yüzyıllardır aralarında en ufak bir sorun bile çıkmayan ve Gayr-i Müslim vatandaşlar içinde en güvenilir olan Ermenilerle bir anda devlete karşı başkaldırma ve ihanete varan süreç oluşuyor.

Karaca (2005,69-70) bu etkenleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Fransız İnkılâbı ile yayılan milliyetçilik akımları.
2. Milliyetçilik akımları sonucu Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın bağımsızlıklarını kazanarak örnek oluşturması.
3. Doğu Rumeli'nin 1885 yılında Bulgaristan'a katılmasının Ermeniler üzerindeki etkisi.
4. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni dağıtma aracı olarak Ermenileri görmeleri ve Ermenileri, Devlet'e karşı kışkırtmaları.
5. İngiltere'nin 1878 yılından sonra Osmanlı Devleti'ne yönelik koruyucu politikasını değiştirerek Rusların güneye inmelerini önlemek için bağımsız Ermenistan kurma projeleri.
6. Liberal Parti lideri William Ewart Gladstone'un Ermenileri Türklerin hâkimiyetinden kurtarma projesi ve propaganda faaliyetleri.
7. ABD'nin misyonerlik faaliyetleri ve ABD'nin dini ve ticari çıkarları için Ermenileri kullanma çabaları.
8. Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki Katoliklerin hamisi olduğu gerekçesi ile hem

misyonerlik faaliyetlerinde bulunması hem de Ermeni milliyetçilik akımlarını desteklemesi.

9. İngiltere'nin Asya, Çin ve Hint işlerinde zor şartlar içinde Ruslarla müttefiksiz ve tek başına uğraşmaktansa Yakın Doğu, Boğazlar ve Balkan işlerinde birçok müttefike malik olarak uğraşmayı tercih etmesi ve bu suretle Rusları Uzakdoğu ve Hindistan yolundan uzak tutmaya çalışması sebebi ile Ermenileri kullanmak istemesi.

10. Rusya'nın, Ruslaştırma politikalarından bunalan ve ezilen Ermenilerin, Rusya ile uğraşacak kudrette olmamaları sebebiyle, ileride bütün Ermenilerin bağımsızlığını sağlayacak nüveyi Türkiye'de kurmayı istemeleri.

11. Ermeni aydınlarının eğitim ve yayın yolu ile milliyetçilik duygularını ve ihtilal fikirlerini yaymaları.

12. Ermeni kilisesinin Ermeni ihtilalini desteklemesi ve Ermenileri teröre yönlendirmesi.

Ermeni Meselesi “Ermeni Techiri”

Halaçoğlu (2008,27)'nin da belirttiği gibi; günümüzde sıkça kullanılan “tehcir” kelimesi, Osmanlı tarih terminolojisinde bugünkü tabirle tam olarak, ülke içinde bir yerden başka bir yere nakil anlamını taşıyan “zorunlu göç” karşılığında kullanılmış olup, Osmanlı Devleti'nce Ermenilerin zorunlu göçü, belgelerde “sevk ve iskân” olarak adlandırmıştır. Bu sebeple tehcirin anlamı, çoğu kimselerin ve özellikle Ermeni diasporasının kullandığı, yurt dışına çıkarma anlamındaki “deportation”la eşdeğer değildir. Zira Ermeniler, yine Osmanlı Devleti'ne ait olan Suriye Vilayeti'ne nakledilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nda ABD ile Japonya arasında çatışmalar başladığı zaman ABD, Pasifik kıyısında bulunan Japon asıllı vatandaşlarını, güvenlik nedeniyle Wyoming, Kolorado, Arkansas ve Kaliforniya çöllerine sürmüştü. Bu nakilde Japonların herhangi bir eylemi olmamasına

rağmen, potansiyel tehlike olarak görülme-
lerinden dolayı böyle bir tedbir uygulamaya
konulmuş ve nakil sırasında binlerce Japon
hayatını kaybetmişti. Osmanlı Devleti'nin
Ermenilere uyguladığı zorunlu göçün bu açı-
dan değerlendirilmesi halinde, Ermenilerin
1878'den itibaren ıslahat istekleri görüntüsü
altında Batılı devletlerle ve Rusya ile Osmanlı
Devleti aleyhine faaliyetlerde bulunmaları ve
arka planda bir devlet kurmak düşüncesiyle
Birinci Dünya Savaşının 25-30 sene öncesin-
den başlayarak yirmiden fazla örgüt kurup
silahlı mücadeleye girmeleri, Anadolu'nun
çeşitli bölgelerinde isyan ederek sivil halkı
katletmeleri, suikastlar tertip edip ordu ikmal
yollarına baskın düzenlemeleri göz önüne alı-
nacak olursa, ABD'nin Japon vatandaşlarına
duyduğu güvensizlikten çok daha ileri bir du-
rumun varlığını kabul etmek gerekir

Amerikan Temsilciler Meclisi'nde her
yıl Ermeni meselesinin gündeme gelmesi,
özellikle Kuzey Afrika'da yaptığı katliamlar
bilinirken Fransa'nın 2007'de Ermeni yılı
ilan etmesi, siyasi anlamda da etik anlamda
da karşılık bulamamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son elli yılına
damgasını vuran en önemli sorunlardan biri
olan Ermeni meselesi, 1877-1878 Osmanlı-
Rus Savaşı sırasında İngiltere ile Rusya ara-
sındaki rekabetin yarattığı bir emperyalizm
sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Ermeniler
bundan sonra Osmanlı Devleti'nin bütün Hı-
ristiyan unsurları gibi bağımsız bir devlet kur-
ma çabasına girmişlerdir (Sarınay,2001;VI).

Osmanlı Devleti'nin "Ermeni Soru-
nu" diye bir sorun ile karşı karşıya kalması
uluslararası siyasal entrikaların bir sonucu-
dur. Acaba dış etkenler olmasaydı bütün
bir Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermeniler
ve Türkler arasında bu şekilde bir kargaşa
ortaya çıkar mı idi? Bu soruya cevap yine
bir Hıristiyan din adamından gelmektedir.
1893 yılındaki Ermeni isyanlarından sonra
Ermenilerin durumunu tespit için Osmanlı
Devleti'nde büyük bir inceleme gezisi yapan

George Hepworth'un aynı soru karşısında
verdiği cevap; "bayır"dır. Hepworth'a göre
eğer dış müdahaleler, kışkırtmalar olmasa idi
Osmanlı Devleti'nde hiç bir şekilde Ermeni-
lere zarar gelmezdi. Hepworth, Ermeni soru-
nunun ortaya çıkmasının iki büyük amilinin
İngiltere ile Rusya olduğunu belirtiyor (Kara-
ca,2005;70).

Kodaman (2010,133-134)'a göre;
1877-78 Osmanlı-Rus Harbi başlamadan
önce, Bab-ı Ali'de toplanan Büyük Konsey'de
Katolik Ermenilerin Patrik Naibi Kirikor En-
fiyeciyen "...devletimizin ebedi düşmanına
karşı hepimiz kanımızın son damlasına ka-
dar akıtmaya hazırız. Netice itibariyle harp
istiyoruz" demiş ve alkışlarla karşılanmıştır.
Harpten Osmanlı mağlup çıktı. Rus ordu-
ları Ayastefanos'a kadar geldiğinde Ermeni
Patriği Nerses Varjabedyan Rus komutanı
Grandük Nikola'nın karargâhına kadar gi-
derek, ondan Doğu Anadolu'daki Ermeniler
için muhtariyet(otonomi) talep etmiş ve ni-
hayet ateşkes anlaşmasına, bölgede Erme-
niler lehine reformlar yapılmasını öngören
meşhur 16. maddeyi koydurmayı başarmıştır.
Fakat İngiltere'nin Ayastefanos Anlaşmasına
itiraz etmesi üzerine, Rusya'ya pek güvene-
meyen Patrik Nerses, bu defa İngiliz Elçisi
H.Layard'la temasa geçerek, İngiltere'den
muhtar Ermenistan sözünü almıştır. Düvel-i
Muazzama'nın itirazı ve isteği üzerine, Ayas-
tefanos Ateşkes Anlaşmasının Berlin'de top-
lanacak olan kongreye sunulması ve yeniden
gözden geçirilmesi kararlaştırıldı. Bunun üze-
rine, Patrik Nerses, Layard'ın teşvikiyle Van
doğumlu Mgr.Khirimyan'ı Ermenileri tem-
silen Baş delege olarak Berlin Kongresi'ne
görevlendirdi. Khirimyan Berlin'e varmadan
önce Roma, Paris ve Londra'da destek ara-
dı ve Gladstone ile görüştü. Ayrıca Nerses,
Arşövek Narbey'i Rusya'nın desteğini almak
için Petersburg'a yolladı. Fakat Rusya'nın
desteği temin edilemedi. Neticede Ermeni
heyeti, çok büyük umutlarla gittiği Berlin'de,
Antlaşmaya 61. Maddeyi koydurabilmiştir.
Söz konusu 61. madde şöyle idi: "Bab-ı Ali,

Ermenilerle meskûn vilâyetlerde mahalli ihtiyaçların lüzum gösterdiği düzenlemeleri ve ıslahatları vakit geçirmeksizin tatbik etmeyi ve Çerkezlerle Kürtlere karşı onların güvenliğini temin etmeyi taahhüt eder. Bu yolda alacağı tedbirleri, onların tatbikini denetleyecek olan Büyük Devletlere muayyen zamanlarda bildirecektir". Ermenilerin, bağlı buldukları ve teb'ası oldukları meşru devlet ve hükümet aleyhine önce gizli, sonra alenen yabancı devletlerle iş birliği yapmaları her şeyden evvel düşmanca bir tavır idi.

Şahin (2012)'e göre de; Ermeni meselesinin siyasi arenaya 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesiyle çıkmıştır. Osmanlı-Rus savaşı neticesinde Rus ordusu Ayastefanos'a (İstanbul-Yeşilköy) geldiği zaman, Patrik Nerses Varjabedian, Rus Çarı'nın kardeşi ve Rus orduları kumandanı Grandük Nikola'ya başvurarak, Ayastefanos'ta imzalanan barış antlaşmasına Ermeniler lehine bir madde koydurmayı başarmıştır. Ayastefanos Antlaşması'nın Ermenileri içeren 16. maddesi, "*Doğuda Rus askerinin istilasında bulunup, Osmanlı Devleti'ne iadesi gereken yerlerin tabliyesi, oralarda iki devlet arasındaki iyi münasebetlere zarar getiren karışıklıklara meydan verebileceğinden, Osmanlı Devleti, Ermenilerin oturduğu eyaletlerde mahallimenafaatlerin gerektirdiği ıslahatı vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı emniyetlerini sağlamayı taahhüt eder*" şeklinde kaleme alınmıştır. 16. madde, bağımsızlık peşinde koşan Ermenileri tatmin etmemişse de, Patrik Nerses için bu durum yine de bir başarı sayılmıştır. Ona göre Ermeni meselesi, Şark Meselesi ile birlikte yeni bir şekil ve durum almıştır. Böylelikle Ermeni adı ilk kez bir siyasi antlaşmada yer almıştır. Ermeni adının siyasi bir antlaşmaya girmesi, sorununun milletlerarası platformlara taşınmasına ve uluslararası siyasetin bir argümanı olmasına yol açmıştır.

1815 yılından sonra Şark Meselesi ile dikkat çeken, 1877-1878 Osmanlı Rus savaşları ile haklar verilmesi için desteklenen Er-

meniler Büyük Ermenistan ideali ile yaşatılarak I. Dünya Savaşı öncesi Anadolu'da birçok isyan başlatmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında da özellikle Doğu Anadolu'da başlatılan faaliyetler, Osmanlı Ermenilerinin, Çarlık Rusya tarafından Türklerle savaş için silahlandırıldığını göstermektedir.

Kurulan bu Ermeni birlikleri, Doğu Anadolu'da Rusların ilerleyişini kolaylaştırmakla birlikte bölgede bulunan Müslüman halkı da kıyımdan geçirmiştir. Doğu Anadolu'nun rahat bir şekilde işgal edilebilmesi için önceden yapılan planlar ve Rusların teşviki ile Anadolu'nun birçok yerinde Ermeni isyanları başlamış ve Van'daki Ermeni isyanı ile de bu isyanlar hat safhaya ulaşırken bu isyanlar, birçok cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti'ni özellikle Kafkas Cephesi'nde çok zor durumda bırakmıştır. Ermenilerin savaş sırasında takındıkları bu tavır nedeniyle zor durumda kalan Osmanlı Devleti istemediği hâlde Ermenileri savaş bölgesinden yine o dönemde Osmanlı toprakları olan Güney vilayetlerine tehcir etmek zorunda kalmıştır. Ne tehcir sırasında ne de bir başka dönemde Osmanlı uyruğundaki Ermeniler soykırıma uğramamışlardır. Tehcir sırasında ve Doğu Anadolu'da yaşanan Ermeni ölümlerinin en önemli nedeni, bölgede yaşayan Müslüman halkın da muzdarip olduğu savaş koşullarından kaynaklanan hastalıklardan ve kıtlıktan kaynaklanmıştır. Ayrıca Ermeni komitelerinin Ermeni halkını Rus Ordusu'nun arkasından bir oraya bir buraya sürüklemesi de Ermeni ölümlerinin önemli nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Bu dönemde ölen Ermenilerin sayısının tespiti mümkün gibi görünmese de Ermenilerin iddia ettikleri rakamların çok abartılı olduğu kesindir (Doğan,2007;92).

Perinçek (2007, VII)'e göre; Rus devlet arşivleri, Türk-Ermeni ilişkileri bağlamında 1915 olaylarına öncesi ve sonrasıyla birlikte birinci elden tanıklık eden çok sayıda belgeyi barındırmaktadır. Bu belgelere göre Ermeniler, emperyalist devletlerin müdahalesine kadar, Türkiye'de çok iyi şartlarda yaşa-

mışlar, özellikle Osmanlı Devleti tarafından desteklenmiş ve korunmuşlardır. Bu belgeler, Ermeni meselesinin Batı devletleri ve Çarlık Rusya tarafından Osmanlı ülkesini paylaşma ve işgal emellerini aklamak için ortaya çıkarıldığını kanıtlamaktadır. Taşnakların, Çarlık Rusya yetkilileriyle yaptıkları yazışmalardan ve görüşmelerden, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'yi işgal planları çerçevesinde Ermenilere iki misyon yüklenildiği görülmektedir. Ermeniler, cephe gerisinde ayaklanma çıkararak Türk ordusunu zaafa uğratacak ve oluşturulan Ermeni gönüllü birlikleri yoluyla Türk ordusunun savunma hattını yararak, Rus işgalini kolaylaştıracaktır. Her iki görevin yerine getirilmesinde Türkiye Ermenileri aktif rol oynamıştır. Çarlık generallerinin ve subaylarının yazdığı yüzlerce rapor ve Çarlık askeri mahkemelerinin yüzlerce tutanağı ve kararları göstermektedir ki, Birinci Dünya Savaşı sırasında işgal edilen bölgelerde Ermeni gönüllü birlikleri Müslüman halka karşı vahşi kırımlara girişmiş ve mallarını yağmalamıştır.

Feigl (2007;81-83)'e göre; dünyadaki tüm Ermeniler 24 Nisan'ı Ermeni soykırımının başladığı gün olarak anar. Bu anı pek çok sebepten ötürü yeniden gözden geçirilmelidir. Anılan gün, 24 Nisan, sebep ve sonucu kasten birbirine karıştırır. Osmanlı İçişleri Nazırı Tâlât Paşa'nın 24 Nisan 1915 günü isyancıların tutuklanması emrini bildiren bir telgraf gönderdiği doğrudur. Ancak, gerekli görülmediğinden henüz tehcir (zorunlu göç ettirme) söz konusu değildir.

Şifreli telgraf, Ermeni saldırılarına maruz kalan illerin valilerine ulaşmıştır ve şöyledir: "Zeytun, Sivas, Bitlis ve Van'da meydana gelen son ayaklanmalar bir kez daha, özellikle de devletimizin savaşa girdiği bir dönemde, Ermeni komitelerin, isyancı ve siyasi faaliyetleri, kendilerine Osmanlı topraklarında bağımsız bir yönetim sağlama girişimlerini sürdürdüklerini gösteriyor. Savaşın çıkmasından hemen sonra, Rusya'daki Ermenileri bize

karşı kışkırtmak için çıkarılan bu ayaklanmalar ve Taşnak Komitesi'nin kararı ve Osmanlı Devleti bünyesindeki Ermenilerin, Osmanlı ordusunun gücünü en fazla yitirdiği zamanda tüm gücüyle isyan etmesi gibi davranışların hepsi ülkenin yaşamını ve geleceğini etkileyecek ihanetlerdir.

Merkezleri yabancı ülkelerde bulunan bu komitelerin özerklik kazanmak uğruna Hükümete karşı her tür mazeret ve yola başvuracakları eylemler içinde oldukları bir kez daha kanıtlandı. Kayseri, Sivas ve diğer bölgelerde bulunan bombalar, ülkedeki Rus saldırılarına, Rus ordusundaki Osmanlı Ermenilerinden oluşan gönüllü alayları toplayarak katılan Ermeni komite liderlerinin hareketleri ve de bunların Osmanlı ordusunu arkadan tehdit eden yayım ve operasyonları bu durumu açıkça ortaya koyuyor.

Osmanlı Hükümeti doğal olarak, kendisi için ölüm kalım meselesi teşkil eden bu komitelerin bu tür operasyonları ve girişimleri sürdürmesine göz yumamaz. Hainlik kaynağı olan bu komitelerin varlığı da yasallaştırılamaz. Bu yüzden de bu tür siyasi örgütleri hemen kapatmak gerekir. Yani, ilinizdeki Hınçak, Taşnak ve benzeri komitelerin tüm kollarını kapatmanız, kol merkezlerinde bulunan tüm dosya ve evraklara el koymanız ve bunların yok edilmediğinden ve kaybolmadığından emin olmanız, hükümet tarafından tehlikeli görülen tüm Ermenilerle birlikte komite liderlerinin hepsini ve önemli üyelerini tutuklamanız; dahası, bölgede bulunması uygunsuz bulunan Ermenileri, zararlı eylemlerde bulunma şansı tanımamak için toplayıp ilin veya sancağın diğer bölgelerine göndermeniz; gizlenmiş silahları arama işine başlamanız ve de muhtemel karşı eylemlere hazırlıklı olmak için askeri komutanlarla gerekli temaslarının devamlılığını sağlamanız emrediliyor. Görevdeki Başkomutan ile bir görüşmede kararlaştırıldığı gibi, bu emirlerin usule uygun biçimde uygulanmasıyla dosya ve evraklara dayanarak tutuklanarak elimize geçen tüm kişiler askeri mahkemelerce yargı-

lanacak ve yukarıda belirtilen adımlar hemen gerçekleştirilecektir.

Bitlis, Erzurum, Sivas, Adana, Maraş ve Halep için: bu operasyon sadece komitelerin operasyonlarına etki amacı taşıdığından, emirleri nüfusun Müslüman ve Ermeni kesimlerinin birbirlerini karşılıklı olarak öldürmelerine sebep olacak şekilde uygulanmanız şiddetle emredilir, 11 Nisan 1331 (24 Nisan 1915).

İddialara göre Ermenilerin çıkarttıkları olaylar böyle bir karar alınmasının başlıca nedeni olmuştur. Örneğin, Kars Kale Komutanı'nın, Kafkas Ordusu Karargah Komutanı'na gönderdiği 23 Ocak (5 Şubat) 1915 tarih ve 141 sayılı gizli bir yazısında Ermeni birliklerinin disiplinsiz hareketlerinden bahsedilmiş, Kars'a gelen Ermeni birlik komutanlarının emirlere rağmen, Kars'a gelerek kayıt yaptırmadıkları, birliklerin arasında her türlü soygun, cinayet, tecavüz, saldırı olaylarının görüldüğü bildirilmiştir. Hükümet öncesinde isyanlarla ilgili tedbirler almaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır³. İddialara göre alınan ilk kararlar tutuklananlar örgüt mensubu Ermenilerdir. Bu durum İngiliz istihbaratı tarafından da doğrulanmıştır. Mısır'daki İngiliz Askeri Ofisi'ne Dedeâğaç üzerinden ulaşılan bilgide "24 Nisan 1915 gecesi üç Ermeni din görevlisi, Ermeni gazetesi "Puzantion"un sahibi de aralarında olmak üzere toplam 1800 Ermeni yakalanarak Ankara'ya gönderileceklerdi. Tutuklananların 500'ü Taşnak, 500'ü Hınçak ve kalanlar da Ramgavar partizanlarıdır" denmektedir (Çelik, 2008,145).

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden sonra, Aralık 1914'te Erzurum'da toplanan Ermeni Kongresi'nde, Osmanlı yetkililerinin otonomi teklifine rağmen (Grabill,1971;59, akt:Halaçoğlu,2008,21) kendi devletleri yerine Rusya'yı destekleme kararı alan, yani Katchaznoui'nin de işaret ettiği gibi, devletin bölünmesine yönelik faaliyetlere katılan Ermenilerin bu tutumu üzerine Osmanlı Devleti'nin tavrı değişmiş ve tehçire

giden yol açılmıştır (Sonyal,2000,akt:Halaçoğlu,2008;21).

Halaçoğlu (2008,51-52)'na göre; Zorunlu Göç Yasası tüm Ermenileri kapsamaz, bazı Ermenilerin yasanın kapsamı dışında tutulduğu görülür. "Zorunlu göç, Çanakale, Kafkasya ve Suriye'de savaştan Osmanlı ordularının lojistik destek yollarına yakın yerleri ve bu yolları birbirine bağlayan üçgen içerisinde yer alan yerleşim alanlarındaki Ermeniler ile örgütlere destek veren tüm Ermenileri kapsamıştır. Zorunlu göçten, Ermeni örgütlerine destek vermeyen Ermeniler, sanatkarlar, işadamları, askeri personel, yaşlı kadın ve erkekler ile kimsesiz çocuklar, Protestan ve Katolik Ermeniler kapsam dışı tutulmuştur."

Ermeniler tarafından soykırım, Türkler tarafından mezalim, olarak adlandırılan olaya bazı bakış açılarını göstermekte fayda var. Konuya genel hatlarıyla 1915 Ermeni Tehçiri ekseninde bakıp; ülke içinde Ermeniler zorla göç ettirildi, yerlerinden oldular, öldürüldüler, katledildiler vb. şekilde ele alıp, göçün ortaya çıkma sebeplerine hiç değinmeden ve olayın alt yapısından hiç bahsedilmeden, Osmanlıyı zan altında bırakıcı ve özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemi ve Talat Paşa eksenli eleştiriler göze çarpmaktadır. Örneğin; Akçam Taner, 'Ermeni Meselesi Hallolunmuştur' adlı çalışmasında;

"Tüm bu çalışma boyunca gösterilmeye çalışılan şu olmuştur: Osmanlı Hükümetinin Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca Ermenilere karşı politikaları, savaşın getirdiği zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmamış, bunun çok ötesinde 'dert' olarak tanımlanan Ermeni reformununun, Talat Paşa'nın kendi sözleriyle, esaslı bir şekilde sona erdirilmesi ve tamamen yok edilmesi, amacıyla gündeme getirilmiştir. Ermenilere karşı uygulanan politika kendi başına, salt onlara karşı gündeme getirilmiş değildir. Anadolu'nun etnik-dinsel yapısının yeniden düzenlenmesi olarak tanımlanabilecek daha genel bir politikanın parçası olarak uygulamaya konmuştu. İttihat ve Terakki yönetimi esas

olarak 1913 Balkan yenilgisi sonrası, Osmanlı Devletinin elde kalan topraklar üzerinde devam edebilmesinin koşulunun, Hıristiyan vatandaşlarından kurtulmakla mümkün olacağına inanmıştı...” (Akçam, 2008;11)

Akçam (2008;12) başka bir iddiasında ise; “...Hıristiyanların Anadolu’dan sürülmesi ve temizlenmesi politikalarının, özellikle savaş yıllarında Ermenilere karşı son derece sistemli bir biçimde uygulandığını ve bu anlamda diğer Hıristiyanlara karşı gündeme getirilen politikalarından kısmi farklılıklar içerdiğini göstermektedir.”

Akçam, birçok belgenin tahrip edildiği, imha edildiği yakıldığı gibi düşüncelerini de paylaşmaktadır. Kitapta 945 dipnot kullanıldığını da belirten Akçam’ın kaynakçasında yer alan bazı eserler şunlardır;

Güler, Ali, Akgül, Suat, *Sorun Olan Ermeniler*, Ankara: Berikan, 2003.

8 Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1990.

V.N. Dadrian, *Ermeni Soykırımında Kurumsal Roller, Toplu Makaleler, Kitap I*, İstanbul: Belge Yayınları, 2004.

Hilmar, Kaiser, *1915-1916 Ermeni Soykırımı Sırasında Ermeni Mülkleri, Osmanlı Hukuku ve Milliyet Politikaları*, Erik Jan Zürcher (der.). *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Taner Akçam, *Soykırım Suçunda Kasıt Unsuru Konusunda Bazı Notlar, Birikim*, 199 (Kasım-2005).

Bu düşüncelerin karşısında; batı dünyasının ve Ermeni Diasporasının, “resmi ideoloji” diye adlandırdığı, araştırmacı ve yazarlar ise konuyu “Ermeni Mezalimi” olarak adlandırıp, Kars, Erzurum, Van gibi birçok doğu ilinde ve Yozgat, Amasya, Adana, Urfa, Maraş gibi şehirlerde Ermeniler tarafından

birçok Müslüman’ın katledildiğini vurgulamaktadır.

Örneğin;

Halaçoğlu, Yusuf, *Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları*, (7. Baskı), İstanbul, Babiâli Kültür Yayıncılığı, 2008.

Rus Generali Mayewski “Çev: Azmi Süslü” *Ermenilerin Yaptıkları Katliamlar*, A. Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları Ankara Üniversitesi Basımevi/Ankara, 1986.

Kirzioğlu, Fabrettin, *Kars İli ve Çevresinde Ermeni Mezâlimi*, Ankara, Kars Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, 1978.

Hocaoğlu, Mehmed, *Arşiv ve Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler*, İstanbul, Er-Tu Matbaası, 1976.

Deliorman, Altan, *Türlere Karşı Ermeni Mezalimi*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1973.

Batılı devletlerin senaryosunu yazıp, kendi çıkarları ve ortak hedefleri doğrultusunda ortaya koymaya çalıştıkları filmde, feda edilecek rol oyuncuları Ermeniler ve Müslümanlar olmuştur. ‘Müslümanlar ifadesi bilinçli şekilde kullanılmıştır’. Ermeni ve Rumlar desteklenirken, bu azınlıklara haklar istenirken, en önemli neden bunların Hıristiyan olmalarıydı. Ayrıca, Ermenilerin dağınık halde yaşadığı coğrafyaya bakılırsa, buralarda çıkartılması planlanan olaylarda hayatını kaybetme ihtimali olanlar, Ermenilerin yanında, Türkler, Kürtler ile Araplardır ki bunların da Müslüman kimliği taşımaları ve ölecek olmaları batıyı çokta kaygılandırmayacaktır. Arjantin, Belçika, İtalya Kanada, Lübnan, Rusya, Uruguay, Vatikan ve Yunanistan gibi batılı devletler; tarihi sürece bakmaksızın, bilimsellikten uzak bir anlayışla, uzlaşi siyaseti dilini değil, kargaşa ve düşmanlık dilini kullanarak sözde soykırımı kabul etmeleri ve bu konuyu ara ara gündeme getirmeleri manidardır. Oysa 1915 olaylarının öncesine ve sürece baksalar birçok gerçeği kolaylıkla görebileceklerdir.

1893 yılında Kayseri, Develi, Yozgat, Çorum, Merzifon, Tenos Aziziye, Tokat, Gemerek ve diğer bazı bölgelerde oturan Ermeniler silahlı isyana kalkmışlar ve nihayet Merzifon'da bir Ermeni isyanı çıkmıştır. Bu isyanlarda birçok Müslüman öldürülmüşken, devlet yöneticileri sadece Ermeni Çeteleri yakalıyordu. Genel olarak Ermenileri suçlamıyor ve Ermenilere müsamaha göstermeye devam ediyordu (Sarınay,2001).

Özellikle Rus ve Ermeni Arşivleri üzerine çalışmalar yapan Sertçelik (2004) Ermeni iddialarının tutarsızlığına örnek olarak;

Suren Ayvazyan'a göre "1915-1922 yılları arasında Türkler tarafından soykırıma tabi tutulan Ermenilerin sayısının yaklaşık olarak on beş milyon" (Айвазян, 2000;akt: Sertçelik, 2004) olduğu ileri sürülmüştür. Yine aynı yazara göre, "1915 yılında Rusya'ya kaçarak kurtulan Ermenilerin sayısı bir milyon civarındadır. Bunların yarısı Ermenistan'a yerleşmişlerdir. Diğer yarısı ise, Batum, Tışis, Subumi, Soçi, Kırasnadar ve Kuzey Kafkasya'daki diğer şehirlere yerleşmişlerdir. Yaklaşık olarak bir milyon Ermeni'nin ise Arap ülkeleri ile Fransa, Amerika ve Arjantin'e (Айвазян, 2000;akt: Sertçelik, 2004) kaçtıkları da ifade edilmiştir", kaynaklarını göstermiştir.

Sertçelik (2004)'e göre, Ermeni tarihçileri, Osmanlı Ermenilerinin Türklere karşı yürütmüş oldukları önce özerk, ardından bağımsız bir devlet kurma mücadelesi ile sözde "Ermeni soykırımına" karşı Türk tarih yazıcılığını sahtecilikle suçlamaktadırlar. Ermeni tarihçi Meri Koçar, sahte tarih yazımının, Türk hükümeti tarafından sipariş edildiğini ve kısa zamanda Türk kamuoyunda yaygınlaşarak özellikle bilimsel, ideolojik ve siyasî faaliyet alanlarında kabul gördüğünü ileri sürmektedir. Buna karşılık aynı yazar, söz konusu soruna ilişkin olarak, Sovyetler Birliği dönemindeki Ermeni tarihçiliğinin görüş birliğine sahip olup olmadıklarını sorgulamıştır (Кочар, 1988). Ermeni tarihçiler ile Ermeni iddialarına arka çıkanlar, Türk tarihçilerini

genelde selektif (seçici olmak), yani büyük ölçüde yerli belgeler kullanmakla itham etmektedirler. Oysa kendileri daha fazla selektif ve sübjektif davranmaktadırlar. Ayrıca Ermeniler, iddialarını belgeler yerine büyük ölçüde sözlü tarihe, yani I. Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş Ermenilerin söylemlerine ya da o dönemde taraşı olarak yazılmış birkaç esere dayandırmaktadırlar. Diğer taraftan olayları yaşamış Türklerin anlattıklarını ise, pek dikkate almamaktadırlar.

Siyasi boyutun yanında eğitim alanında yapılan faaliyetlerle de, özellikle misyonerlik faaliyetleri ile Ermeni meselesinin alt yapısını hazırlayıp, kargaşaların oluşmasına neden olacak ve çıkacak olayların tesiri etkili olacak şekilde planlanmalar yapılmaya başlanmıştır.

Emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki mücadeleleri, XIX. Yüzyılda Ermenilerin isyan etmelerine neden olmuştur. Misyonerlerin, özellikle de Amerikalı misyonerlerin, Ermeniler arasında saklı duran milliyetçilik ateşini alevlendirmiş olmaları, Ermeni isyanlarında önemli rol oynamıştır. Hâlbuki Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çıkan Ermeni ayaklanmalarından bahsederken; misyonerlerin etkileri, en son sırada yer almaktadır (İnce Erdoğan, 2007;IV).

Şimşir (2006,18)'e göre; özellikle 1840'larda misyonerler Türkiye'den ABD'ye Ermeni öğrenciler göndermeye başladılar. İlk gönderilenler papaz olarak yetiştirilmek üzere Amerikan teoloji okullarına ve teoloji fakültelerine yerleştirildi. Bu gençlerin bir bölümü öğrenimlerini tamamlayıp Türkiye'ye döndü bir kısmı göçmen olarak Amerika'da kalıp, ABD vatandaşlığına geçti. Bunlar, ABD Ermeni göçmenlerinin öncüleri oldu, İleriki yıllarda Amerikalı tüccarlarla iş tutan küçük Ermeni Tüccarları, onların ardından 1890'lara doğru küçük esnaf, zanaatkâr ve köylü Ermenilerde dalga dalga Amerika'ya göçtü.

Böylece 1915 olaylarından yaklaşık 75 yıl önce Ermenilerle işbirliğinin alt yapısı hazırlandı. Amerika'ya gidenler Anadolu'daki bağlarını koparmayıp, daha da geliştirdiler.

Çakıllıkoyak (2005,60)'ın da belirttiği gibi; Osmanlı sınırları içerisinde Ermeni milliyetçiliğinin palazlanmasında etkili olan bir önemli unsur da açılmaya başlanan eğitim kurumları olmuştur. Ermenilerin modernleşme süreci ile birlikte Osmanlı Devletinden elde ettikleri haklarla Müstakil Ermeni Cemaat okullarının açılması ve onun tesirinde Ermeni kimliğinin kurumsal olarak cemaat üyelerine taşınması dikkat çekici bir öneme sahiptir. Eğitimin ermeni kimliğinin uyanması, inşası ve modernleşmesinde etkisi büyük olmuştur. Bağımsızlık hareketinde batı ile kurulan irtibatla batılı düşüncelerin Ermeniler arasında sosyalist ve milliyetçi düşünceler benimsenmiş ve buna göre siyasi parti hareketleri bölünerek yerleşmiştir.

10

Buna özellikle misyoner okullarında destek olması süreci daha da hızlandırmıştır. Osmanlının son zamanlarında Anadolu'da başlayan misyonerlik faaliyetlerinin özellikle Ermeniler ve Rumlar üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde dağınık halde yaşayan Ermeniler Rus, Amerikan ve Fransızlar başta olmak üzere uluslar arası diyaloglara açık hale geldiler.

Selvi (2011,45)'ye göre; misyoner faaliyetleri ve Ermeni Kilisesi'nin çabaları neticesinde milliyetçi bir kimliğe bürünen Ermeni cemaati 1870'lerden itibaren farklı bir politika takip etmeye başladı. Fikri hazırlık devresi ve millileşme tamamlanmış, sıra artık sorunun uluslararası bir platforma taşınmasına gelmişti. Bu manada 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nı önemli bir fırsat olarak değerlendiren Ermeni cemaati özellikle kilise mensuplarının çabalarıyla bu amacına ulaşmıştı.

Hülagu (2001)'ya göre de; Osmanlı Devletindeki Amerikan misyoner okulları ve kamu hizmeti sunan Amerikan kurumları bu hizmetlerinin yanında bir taraftan Hiris-

tiyanlaştırma faaliyetlerini sürdürürken bir taraftan da Osmanlı toplumunda ayrılıkçı fikirlerin uyanmasına ve gelişmesine zemin hazırlamışlar, isyan hareketlerinin yaşanmasına katkıda bulunmuşlar, terör faaliyetlerinin merkezi ve bu tür girişimlerin destekleyicisi olmuşlardır. Milli Mücadele yıllarında ise gerek Ermeniler ile tam bir işbirliği içerisinde olmuşlar, bu güçlere aleni ve gizli, doğrudan ve dolaylı, maddî ve manevî destek ve rehberlikte bulunmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, misyonerler buldukları bölgede her ne kadar sadece ve sadece eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde bulunuyor gibi gözükmeye çalışmışlarsa da meydana gelen toplumsal huzursuzlukların ve bozulan asayişin en önde gelen nedenlerinden birisini teşkil etmişlerdir. Özellikle Protestan misyonerleri gayri Müslim unsura ve daha ziyade de Ermeni ve Rum azınlıklara temin ettikleri silah ve dağıttıkları menfi içerikli evraklarla bunları ihtilal ve isyana sevk etmişlerdir. Urfa ve Van isyanları zikredilebilir.

1895-1896 yıllarında yaşanan Van Ermeni isyanlarını bastırmakla görevlendirilmiş bulunan Sadettin Paşa, Ermeni isyanlarının zuhur etmesinin gerisindeki temel nedenlerden birisinin misyoner okullarının faaliyetleri ve izlemiş oldukları ders programlarının mahiyeti olduğunu dile getirmiş ve ayaklanmadaki rollerini şu şekilde açıklamıştır:

Van'da on dört Ermeni mektebi vardır. 1895 yılında İngiliz, Fransız ve Rus teşvik ve tahrikleri neticesi Urfa'da Ermeniler tarafından, büyük bir isyan çıkarılmıştır. İsyanın gerçekleşmesi ve sürmesinde burada bulunan Amerikan misyonerlerinin önemli bir payı söz konusu olmuştur.

Tarih Programlarında ve Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi

Her devlet için kendi rejimini, sistemini ve milli çıkarlarını korumak esastır. Bilindiği üzere tarih dersini okuyan öğrencilerin milli anlayışa sahip olması, manevi değerleri-

ni öğrenmesi, kendi kültürünü tanımasını ve yaşamasını sağlamak gibi çıktılarının olması beklenir.

Tarih dersi içerisinde konular işlenirken; geçmişten ders alınması, bugünü anlamak ve geleceğe yön verebilmek gibi özelliklerin kazandırılması da amaçlanır.

Devletler kendi milli çıkarlarını tehlikeye sokabilecek konuları da tarih dersinde işlerler. İşlenen konuların hassaslığı göz önünde bulundurularak, olaylar objektif şekilde anlatılır birinci ve ikinci elden kanıtlar gösterilerek konu içerisinde geçen, grup, inanç, etnik unsurlar vb. genelini suçlamadan, ötekileştirmeden belgeler ışığında realiteleri öne sürerek analiz yapılabilmesi sağlanır. Bu bağlamda ele alınan konulardan birisi de “Ermeni Meselesi” dir.

İlber Ortaylı'nın birçok programında ve konuşmasında vurguladığı “tarihin bir nostalji olmadığı”, tarihe bakarken ilmi malzemeler kullanılmalı ve bu malzemelerde ahlaki biçimde kullanılmalı, düşüncesinden hareketle, Osmanlı Devletini ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini etkileyen Ermeni meselesinin de tarih ders programlarında ve ders kitaplarında işlenmemesi beklenilemez.

Ermeni Sorunu, ders kitaplarında özellikle 1970’li yıllardaki Ermeni olaylarından sonra yer almaya başlamıştır. Daha önceki yıllarda Ermenilere ders kitaplarında yalnızca diğer konularla olan iliksileri oranında yer verilmiştir. 1970’li yıllardaki bu değişimde, o yıllarda yaşanan Ermeni olaylarının etkisi olmuştur. Konunun ders kitaplarında ayrıntılı olarak yer alması ise 25 Mayıs 1981 tarihindeki müfredat değişikliği ile olmuştur (Tebliğler Dergisi C.: 44 S: 2087). Bu müfredat programı ile birlikte Ermeni konusu, “Üçüncü Bölüm- Kurtuluş Savaşı, Muharebeler ve Sonuçları, 1. Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Savaş, a) I. Dünya Savaşına Kadar Ermeni Sorunu b) I. Dünya Savaşında Ermeni Sorunu c) Kurtuluş Savaşında Ermeni Sorunu ve

Gümrü Antlaşması” başlığı altında verilmiştir (Yıldırım, 2007;62)

2005 Sosyal Bilgiler 4 ve 5. Sınıf programının kazanımlarına ve Atatürkçülük ile ilgili konulara bakıldığında “Ermeni Meselesi” ile ilgili bir kazanım görülmemektedir (MEB, 2005).

Sosyal Bilgiler 6 ve 7. Sınıf programının kazanımlarına ve Atatürkçülük ile ilgili konulara bakıldığında “Ermeni Meselesi” ile ilgili bir kazanım görülmemektedir (MEB, 2006).

8.Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Programında;

Öğretim Programının Uygulanması İle İlgili Açıklamalar kısmının 15. Maddesinde, Öğretmen, güncellik ilkesi gereği Ermeni iddialarını ele almalı, bu iddiaların tarihî gerçeklerle bağdaşmayan iddialar olduğunu açıklamalıdır. Maddesine yer verilmiştir.

Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası adlı ünite 7. Kazanım: “Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine yönelik iç ve dış tehditlere karşı korunması konusunda duyarlı olur.” İşlenirken; *Türk - Ermeni ilişkilerinin tarihsel gelişimi, 1915 Olayları ve bu olaylara ilişkin Ermeni iddiaları, terörizm, misyonerlik faaliyetleri, irtica, bölücülük konuları ele alınacaktır* (MEB,2007). Açıklaması yazılmıştır. Buna göre ilgili kazanım işlenirken “Ermeni Meselesi” ele alınacaktır.

9. Sınıf Tarih programında ‘Türkiye Tarihi (11-13.yüzyıl)’ ünitesinin 4. Kazanım: “Türkiye Selçuklularının siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerini; Anadolu'nun Türk yurdu olması açısından değerlendirir.” İşlenirken; *“Türk-Ermeni ilişkilerine ve Türkiye Selçuklu Devleti yönetimindeki Ermenilerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşayışları vurgulanacaktır”* (MEB, 2008). Açıklaması yazılmıştır. Buna göre ilgili kazanım işlenirken Ermenilerle ilgili ders işlenişi yapılacaktır.

Tarih dersi (10. sınıf) öğretim programının uygulanmasıyla ilgili açıklamaların 17. Maddesi Talim ve Terbiye Kurulu'nun 14.06.2002 tarih ve 272 sayılı kararı ile kabul edilen ve Temmuz 2002 tarih ve 2538 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan "Ermeni, Yunan-Pontus ve Süryaniler" ile ilgili konuların Ortaöğretim 10 sınıf Tarih dersi öğretim programında yer alması esastır. Bu konuyla ilgili tablo Ek'tedir.

MEB (2011) 10. sınıf tarih programında 'En Uzun Yüzyıl (1800 – 1922)' ünitesinin 11. Kazanım "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)'nin sonuçlarını açıklar". İşlenirken, "Ermeni Meselesi'nin ortaya çıkışına ve Ermeni faaliyetlerine yer verilecektir" açıklaması yazılmıştır.

Tarih dersi (10. sınıf) Ek: 14.06.2002 tarih ve 272 sayılı Kurul kararı ile kabul edilen ve 2538 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan "Ermeniler, Yunan-Pontus ve Süryaniler ile İlgili Konular"ın 10. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programında aşağıdaki şekliyle yer alacaktır.

Programda yer alan genel amaçlar şunlardır:

Amaç 1. Osmanlı Devletinin kuruluşundan 1839'a kadar gayrimüslimlerin durumunu açıklama.

Amaç 2. Büyük Devletlerin Osmanlı Politikalarını Kavrayabilme.

Amaç 3. 1839-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki gayri Müslimlerin durumunu kavrayabilme.

Amaç 4. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda ortaya çıkarılan Ermeni meselesini kavrayabilme.

Amaç 5. Ermeni komitalarının ortaya çıkışı ve Ermeni eylemlerini kavrayabilme.

Amaç 6. Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanları karşısında uyguladığı siyaseti kavrayabilme.

Amaç 7. Avrupa devletlerinin Ermeni isyanları ve bu isyanların bastırılması karşısında uyguladığı siyaseti kavrayabilme.

Amaç 8. Kafkas Cephesinde Rus-Ermeni işbirliğini kavrayabilme.

Amaç 9. Ermeni komitacılarının çıkardığı olayları (Bitlis, Zeytun Olayları, Van İsyanı) kavrayabilme.

Amaç 10. Ermeni mezalimine karşı alınan önlemleri kavrayabilme.

Amaç 11. Tehcir kararının alınma gerekçesini kavrayabilme.

Amaç 12. Tehcir kararının uygulama esaslarını kavrayabilme.

Amaç 13. Tehcir kararından sonra Ermenilerin durumunu kavrayabilme.

Amaç 14. Lozan Antlaşması'na göre Ermenilerin Türkiye'deki statülerini açıklama.

Amaç 15. 1945'ten günümüze Ermenilerin asılsız soykırım iddialarını

Amaç 16. Ermenilerin soykırım iddialarının geçersizliğini analiz edebilme.

14.06.2002 tarih ve 272 sayılı Kurul kararı ile kabul edilen ve 2538 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan "Ermeniler, Yunan-Pontus ve Süryaniler ile İlgili Konular" yayımlanmadan önce de Ermeni meselesi ve Ermenilerle ilgili ders kitaplarında yer alıyordu.

Genelde Ermeni meselesinin çıkış aşaması ve Doğu Cephesi işlenirken Ermenilerden bahsedilir. Aşağıda bazı kitaplardan örnekler verilmiştir.

Örneğin;

MEB (Komisyon) (2009,58-63) sayfalar arasında "Mili Mücadele'de Cephele" anlatılırken, Ermeniler ile ilgili bilgilere yer vermektedir.

"Mondoros Ateşkes Anlaşmasının ardından yurdumuz işgal edilmeye başlandı. Türk

halkı, bu haksız işgallere karşı topyekûn harekete geçerek Milli Mücadeleyi başlattı. Bu mücadele doğuda Ermenilerle... yapıldı. 19.yüzyılın sonlarından itibaren Rusya ve İngiltere, Ermenileri Doğu Anadolu'yu verme vaadiyle silahlandırmışlardı. Her iki devlette Ermenileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışıyordu... Ruslar, Doğu Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemişlerdi. Bu durumdan yararlanmak isteyen Ermeniler isyan ettiler. Ermenilerin bu isyanı ve Türklere karşı giriştikleri katliam, Ruslarla olan savaşta savunmamızı zora soktu. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Ermenileri savaş alanı olmayan güney vilayetlerimize, gerekli yasal güvenlik tedbirlerini alarak göç ettirilmesine (tebcir) karar verdi. Bu amaçla 27 Mayıs 1915 tarihinde Sevk ve İskân Kanunu çıkarıldı..." (MEB,2009,58).

Yine aynı kitabın MEB (2009,58) içinde Nutuktan (sayfa:332) uyarlanmıştır, ifadeyle şu bilgilere yer verilmiştir.

"...Mondros Ateşkes Anlaşmasından beri Ermeniler, gerek Ermenistan içinde gerek sınıra yakın yerlerde, Türkleri toplu olarak öldürmekten bir an geri durmuyorlardı. 1920 yılının sonbaharında Ermenilerce yapılan zulümler dayanılmaz bir kerteye geldi ve Ermenistan seferine karar verdik..."

MEB (2009,59), Bunları biliyor musunuz? Başlığı altında "Kazım Karabekir Paşa, Ermenilerin yaptığı saldırılar nedeniyle öksüz kalan çocuklar için okul ve yetimhaneler açtırmıştır. Ordudaki bazı subayları da çocuklara eğitim vermek üzere görevlendirmiştir."

MEB (2009,61), "Fransızlar 30 Ekim 1919 tarihinde Maraş'ı işgal etti. Fransızların Mısır ve Suriye'den getirdiği Ermeniler, Türklere saldırarak taşkınlık yapmaya başladılar. Sütçü İmam'ın attığı ilk kurşun Maraş'taki Milli Mücadeleyi başlattı."

Turgut (2003, 82-84) sayfalar arasında Doğu Cephesi, Okuma Parçası "Türk-Ermeni

İlişkileri' ve Güney Cephesi işlenirken Ermeni Meselesi ile ilgili konu anlatımı yapılmıştır.

Turgut (2003,82) "Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaki Ermeniler, Türklerin sağladığı hoşgörü ortamında huzurlu bir şekilde yaşıyorlardı. Onların dil, din ve kültürlerine kimse karışmıyordu. İstedikleri yerde yerleşiyor, sanat ve ticaretin yanı sıra diledikleri başka işlerle uğraşıyorlardı. Devlet dairelerinde de görev alabiliyorlardı. Milliyetçilik akımının etkisiyle harekete geçen Ermeniler, Rusya'nın desteğiyle Doğu Anadolu'da örgütlenmeye başladılar... Berlin Antlaşmasından sonra teşkilatlanmaya başlayan Ermeniler, birçok komite ve dernek kurdular... Bu komiteler, Ermenileri silahlandırarak yer yer terör hareketlerine giriştiler. Doğu Anadolu'daki bazı yerlerde ve İstanbul'da huzur bozucu olaylar çıkardılar. Padişah II. Abdülhamit'e suikast girişiminde bulundular..."

...Savaş ortamından yararlanan Ermeniler, köylere baskın düzenlediler. Kadın çocuk ve yaşlı demeden pek çok Türk'ü acımasızca öldürdüler. Osmanlı Devleti halkın can ve mal güvenliğini sağlamak zorundaydı... Bu nedenlerle, Doğu Anadolu'daki Ermenilerin, Osmanlı ülkesinin bir başka bölgesi olan Suriye'ye göç ettirilmesini ön gören Tebcir(Göç) Yasası yürürlüğe girdi..." Turgut (2003) ayrıca bir okuma parçasına da yer vermiştir.

Kemal Kara (2000:154) şunları söylemektedir:

"Ermeni sorunu ilk olarak 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'nun bazı şehirlerini ele geçiren Rusların, buradaki Ermenileri kıskırtması ile başladı. Bilhassa, Ermeni patriği Nerses'in Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarına, Ermeni nüfusunun bulunduğu yerlerde ıslahat yapılmasıyla ilgili maddeyi koydurtması Ermeni sorununu ön plana çıkarmış oldu. Rusya ve İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda Ermeni sorununu ele alıp değerlendirdiler. Rusya, kurulacak bir Ermenistan ile güneye, Akdeniz'e ulaşmayı düşünürken; İngiltere ise bağımsız bir Ermenistan düşüncesiyle Rusya'nın Akdeniz'e ulaşmasını engellemek istiyordu. Kış-

kırtmalar sonucu bağımsız bir devlet kurma düşüncesine kapılan Ermeniler, Rusların da desteğiyle “ibtılalci komiteler” kurdular... Birleşen bu komiteler tedbis hareketlerine başladılar. İlk olarak Erzurum ve İstanbul Kumkapı’da olaylar çıkardılar. Bunu Merzifon, Yozgat, Kayseri, Çorum, Van ve diğer yerlerdeki Ermeni olayları izledi. 1896’da İstanbul’da Osmanlı Bankası’nı basarak olaya Avrupa devletlerinin karışmasını istediler. 1905’te Padişah II. Abdülhamit’e suikast girişiminde bulundular. 1909’da Adana’da büyük bir isyan çıkarttılar.”

“Rusya’daki Ermeniler büyük bir baskı altında yasarlarken Osmanlı Ermenileri dinlerinin gereklerini hiçbir engellemeye uğramadan yerine getirir, dillerini serbestçe konuşurlardı” (Mumcu- Su, 2000: 119).

Mumcu- Su (2000: 120) bir başka yerde; “Ermeni sorunu, Birinci Dünya Savaşı’nda büyük boyutlara ulaştı. Bu savaşta, Doğu Anadolu’da Rus kuvvetleri ile çarpışıyoruz. Ruslar işlerini kolaylaştırmak için Doğu Anadolu’daki Ermenileri bir maşa gibi kullandılar. Onlara buldukları bölgelerde bağımsız olacakları düşüncesi aşılınmış, böylelikle Ermeniler Ruslarla birlikte suçsuz, günabsız Türk komşuları üzerine saldırmışlardır. Ermeni komitecileri gözleri dönmüş biçimde pek çok kenti, kasaba ve köyü basmış, çocuk, yaşlı kadın demeden Türkleri öldürmüşlerdir.”

Kenan Kalecikli (1994: 134) şunları söylemektedir:

“Ermeniler, 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devletinin en güvenilir unsuru durumundaydılar. Öyle ki kendilerine Millet-i Sadıka (Sadık Millet) unvanı verilmişti. General Harbat (Harbit), Amerikan Senatosuna sunduğu raporunda, bu durumu şöyle anlatıyordu: “Doğu Anadolu’da Türkler ile Ermeniler birlikte ve barış içinde yaşamışlardır. Hacca giden Müslümanlar, işlerinin ve mallarının idaresini Ermenilere bırakırlardı. Ermeniler de geziye çıktıklarında aynı şeyleri yaparlardı.” Ermeni-

ler evlerinde Türkçe konuşurlar, ayinlerini bile Türkçe yaparlardı.”

Görüldüğü üzere tarih ders programlarında ve ders kitaplarında hassas bir konu olan Ermeni Meselesi ile ilgili işlenişler yapılmaktadır. Genelde; göçe giden süreç, başka devletlerle Ermenilerin yaptığı işbirlikleri, Kurtuluş Savaşı sırasında özellikle Doğu ve Güney Cephelerinde Ermenilerin yaptıkları faaliyetler anlatılmaya çalışılmıştır.

Şimdi de Tarih programlarında ve tarih ders kitaplarında yer alan bu konu ve bilgileri anlatacak olan tarihçilerin, Ermeni Meselesi ile ilgili düşüncelerine bakılacaktır.

Yöntem

Bu araştırma, 2014 yaz okulu döneminde fen edebiyat fakültesi mezunu ve tarih eğitimi alanında formasyon alan tarihçilerin “Ermeni Meselesi” ile ilgili bakış açılarını açıklamaya yönelik yapılan betimsel bir çalışmadır.

Örnekleme

Araştırma grubu random örnekleme yöntemiyle seçilen 445 kişiden oluşmuştur. Araştırma, amacına uygun farklı üniversitelerin tarih bölümünden mezun ve Ahi Evran, Mersin, Adıyaman ve Kastamonu Üniversitelerinde tarih eğitimi ile ilgili formasyon eğitimi alan tarihçilerden oluşmaktadır. Katılımcıların 239’u bayan, 206’sı ise erkektir.

Veri toplama aracı

Çalışmada literatür taraması yapıp ve lise tarih programları incelendikten sonra hazırlanan anket soruları 1 tarih eğitimi doçenti, 2 sosyal bilgiler eğitimi doçenti, 1 sosyoloji doçenti, 1 rehberlik ve psikolojik danışma doçenti, 1 cumhuriyet tarihi uzmanı yardımcı doçenti ve 2 eğitim bilimleri yardımcı doçenti tarafından incelenmiş ve 30 maddelik anket uygulanmıştır.

Ankette 5'li likert tipi dereceleme kullanılmıştır.

Ağırlık	Seçenekler	Sınır
5	Tamamen katılıyorum	4,21-5,00
4	Katılıyorum	3,41-4,20
3	Kısmen	2,61-3,40
2	Katılmıyorum	1,81-2,60
1	Hiç katılmıyorum	1,00-1,80

Verilerin analizi

4 farklı üniversitede 500 kişiye uygulanan anket çalışmasından elde edilen bulgular SPSS 20 paket programında analiz edilmek için verileri girildi. Verilerin girilmesi esnasında tutarsızlığı görülen, eksik doldurulan ve hatalı işaretlenen anketler çıkarıldıktan sonra 445 katılımcının verileri frekans (f), yüzdelik (%), aritmetik ortalamaları (X) ve standart sapmaları (Ss) alınarak tablolaştırılmış, her madde kendi içerisinde değerlendirilmiştir. Cinsiyet, yaş, sosyo ekonomik düzey ve mezun oldukları üniversiteler ile anket maddelerine verilen cevaplar tablolaştırılmıştır.

Bulgular

Tablo1: Çalışmanın yapıldığı üniversitelerin katılımcı sayıları ve yüzdelikleri

Nu	Üniversite	f	%
1	Ahi Evran Üniversitesi	118	26,5
2	Mersin Üniversitesi	115	25,8
3	Adıyaman Üniversitesi	105	23,6
4	Kastamonu Üniversitesi	107	24,0
Toplam		445	100

Araştırmaya katılanların % 26.5'i Ahi Evran Üniversitesi, % 25.8'i Mersin Üniversitesi, % 23.6'sı Adıyaman Üniversitesi ve % 24'ü Kastamonu Üniversitesinde öğrenim gören tarih bölümü formasyon öğrencilerdir.

Tablo2: Çalışmaya katılanların cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	f	%
Bayan	239	53,7
Erkek	206	46,3
Toplam	445	100

Araştırmaya katılanların % 53.7'si bayan, % 46.3'ü erkektir.

Tablo3: Çalışmaya katılanların yaş dağılımı

Yaş aralığı	f	%
20-25	283	63,6
26-30	110	24,7
31-35	44	9,9
36 ve üzeri	8	1,8
Toplam	445	100

Araştırmaya katılanların % 63.6'sı 20-25 yaş, % 24.7'si 26-30 yaş, % 9.9'u 31-35 yaş ve % 1.8'i 36 ve üzeri yaş aralığındadır. Başka bir ifadeyle araştırmaya katılanların % 88.3'ü 30 yaş ve altıdır.

Tablo4: Çalışmaya katılanların sosyo-ekonomik durumlarının dağılımı

Sosyo-ekonomik durum	f	%
Alt	20	4,5
Ortanın altı	50	11,2
Orta	331	74,4
Ortanın üstü	31	7,0
Üst	13	2,9
Toplam	445	100

Araştırmaya katılanların % 74.4'ünün sosyo-ekonomik durumu orta düzey, % 11.2'sinin ortanın altı, % 7'sinin ortanın üstü, % 4.5'inin alt ve % 2.9'unun üst seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo5: Çalışmaya katılanların mezun oldukları üniversitelerin frekans dağılımı

Nu	Üniversite	f
1	Ahi Evran Üniversitesi	66
2	Mersin Üniversitesi	65
3	Adıyaman Üniversitesi	54
4	Kastamonu Üniversitesi	52
5	İnönü Üniversitesi	22
6	Gazi Üniversitesi	20
7	Niğde Üniversitesi	15
8	Dicle Üniversitesi	11
9	Kırıkkale Üniversitesi	11
10	Fırat Üniversitesi	11
11	Harran Üniversitesi	10
12	Gaziantep Üniversitesi	10
13	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	8
14	Atatürk Üniversitesi	8
15	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	6
16	Bozok Üniversitesi	6
17	Selçuk Üniversitesi	5
18	Dumlupınar Üniversitesi	5
19	Kafkas Üniversitesi	5
20	Mustafa Kemal Üniversitesi	5
21	Pamukkale Üniversitesi	4
22	Cumhuriyet Üniversitesi	4
24	Akdeniz Üniversitesi	3
25	Celal Bayar Üniversitesi	3
26	Afyon Kocatepe Üniversitesi	3
27	Giresun Üniversitesi	3

28	19 Mayıs Üniversitesi	3
29	Osmangazi Üniversitesi	2
30	Süleyman Demirel Üniversitesi	2
31	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2
32	Ardahan Üniversitesi	2
33	Sakarya Üniversitesi	1
34	Anadolu Üniversitesi	1
35	Üniversitesini belirtmeyenler	17
Toplam		445

Araştırmaya 34 üniversiteden mezun tarihçi katılmıştır. 17 kişi de mezun olduğu üniversiteyi belirtmemiştir. Bu oran; tarih alanında farklı üniversitelerden, farklı akademisyen ve farklı fikirdeki bakış açılarından edinilen tecrübelerin paylaşımı açısından oldukça önemlidir.

Tablo 6: Çalışmaya katılan tarihçilerin anket sorularına verdikleri cevaplar

Nu		Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kasım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
1	Ermeni meselesi Türkiye'nin iç meselesidir.	168	37.8	101	22.7	74	16.6	55	12.4	47	10.6	3.65	1.366
2	Ermeni meselesi Türkiye'nin iç politikasına müdahale etmek için kullanılıyor.	247	55.5	114	25.6	35	7.9	28	6.3	21	4.7	4.21	1.126
3	Ermeni meselesinin sürekli gündeme getirilmesi Türk-Ermeni vatandaşların arasında düşmanlığa sebep oluyor.	196	44	152	34.2	56	12.6	24	5.4	17	3.8	4.10	1.058
4	Hükümetin, Ermeni meselesi konusunda arşivleri açma önerisini doğru bir hamle olarak görüyorum.	234	52.6	126	28.3	55	12.4	16	3.6	14	3.1	4.24	1.011
5	Ermeni meselesi ile sadece tarihçiler ilgilenmelidir.	174	39.1	107	24	91	20.4	46	10.3	27	6.1	3.80	1.231
6	Ermeni meselesi ile siyasetçiler ilgilendiği sürece sağlıklı bir sonuca ulaşamaz.	186	41.8	110	24.7	95	21.3	35	7.9	19	4.3	3.92	1.151
7	Ermeni meselesi ile ilgili bir çok alandan (Tarihçi-sosyolog-siyaset bilimci-bukukçu vb.) uzmanların oluşturulduğu bir komisyon çalışmaları yapılmalıdır.	274	61.6	129	29	27	6.1	10	2.2	5	1.1	4.48	.801
8	Ermeni ve Türk vatandaşlarının birbirleriyle sorunu yoktur.	85	19.1	98	22	132	29.7	81	18.2	49	11	3.20	1.253
9	İş yerim olsa ve Ermeni birisi iş istese onu, işe alırım.	148	33.3	116	26.1	89	20	48	10.8	44	9.9	3.62	1.309
10	Ermeni birisi ile yan yana bile gelmek istemem.	23	5.2	30	6.7	38	8.5	126	28.3	228	51.2	1.86	1.147
11	Ermeni meselesi Rusların Ortadoğu politikası ile alakalıdır.	103	23.1	118	26.5	134	30.1	60	13.5	30	6.7	3.46	1.178
12	Ruslar Ermenileri Türklere karşı kullanmıştır.	168	37.8	150	33.7	84	18.9	28	6.3	15	3.4	3.96	1.059
13	Osmanlı Devleti zamanında Ruslar destek vermese Ermeniler iç isyana kalkışmazdı.	96	21.6	138	31	124	27.9	67	15.1	20	4.5	3.50	1.120
14	Ermeni meselesinin sürekli gündeme getirilmesi Rusların işine geliyor.	123	27.6	157	35.3	104	23.4	45	10.1	16	3.6	3.73	1.081
15	Ermeni meselesinin sürekli gündemde olması Ermeni vatandaşları memnun etmiyordu.	60	13.5	119	26.7	126	28.3	86	19.3	54	12.1	3.10	1.215
16	Ermeni meselesi konusunda Türkiye basında iki zıt kutup var.	119	26.7	158	35.5	102	22.9	51	11.5	15	3.4	3.71	1.084
17	Ermeni meselesi konusunda basında çıkan haberlere itibar etmiyorum.	108	24.3	122	27.4	147	33	48	10.8	20	4.5	3.56	1.104
18	Ermeni meselesi Türkiye'de iç sorunlar bitirilmeye yaklaştığı an hemen gündeme getirilebilecek bir konudur.	167	37.5	133	29.9	89	20	30	6.7	26	5.8	3.87	1.164
19	Ermeni biri ile aynı evde kalabilirim.	100	22.5	99	22.2	107	24	77	17.3	62	13.9	3.22	1.344
20	Ermeni meselesi, Ermenistan da yaşayan Ermenilerden ziyade Ermeni Diasporasının kontrolündedir.	141	31.7	134	30.1	118	26.5	34	7.6	18	4	3.78	1.097
21	Ermeni meselesi Osmanlı Devletinin iç meselesidir.	112	25.2	119	26.7	98	22	61	13.7	55	12.4	3.38	1.326
22	Ermeni meselesi her zaman su istimal edilebilecek bir konudur.	202	45.4	126	28.3	48	10.8	29	6.5	40	9	3.94	1.277

23	Ermeni olaylarının yaşandığı yerlerde (Örneğin: Kars-Erzurum-Van-Yozgat-Adıyaman- Malatya vb.) devlet kontrolünden ziyade o yerlerdeki ağalar ve diğer ileri gelenlerin kontrolü hakimdi.	82	18.4	121	27.2	163	36.6	51	11.5	28	6.3	3.40	1.103
24	Ermeni meselesini Hıristiyan dünyası, İslam dünyasına karşı kullanmaktadır.	161	36.2	155	34.8	72	16.2	34	7.6	23	5.2	3.89	1.133
25	Ermeniler Hıristiyan olmasaydı, dünya kamuoyu bu konu ile bu kadar uğraşmazdı.	159	35.7	119	26.7	84	18.9	45	10.1	38	8.5	3.71	1.280
26	Ermeni ve Türk Tarihçiler birlikte çalışıp bu konuyu tarafsızca açıklığa kavuşturmalıdırlar.	276	62	101	22.7	47	10.6	11	2.5	10	2.2	4.40	.933
27	"Hepimiz Ermeni'yiz" sloganı beni rahatsız ediyor.	188	42.2	74	16.6	77	17.3	41	9.2	65	14.6	3.62	1.464
28	Ermeniler de dağlık Karabağ'da katliam olduğu zaman "hepimiz Azeri'yiz" deseydi çok anlamlı olurdu.	190	42.7	96	21.6	68	15.3	55	12.4	36	8.1	3.78	1.326
29	Ermeni meselesi konusunda Türkiye'de yapılan tezleri yeterli buluyorum.	61	13.7	62	13.9	76	17.1	98	22	148	33.3	2.53	1.421
30	Ermeni meselesi ile ilgili Türkiye'deki kaynakları yeterli bulmuyorum.	165	37.1	103	23.1	90	20.2	59	13.3	28	6.3	3.71	1.261

Yukarıdaki tabloya göre;

Katılımcıların % 60.5'i "*Ermeni Meselesini Türkiye'nin İç Meselesi*" olarak görmektedir. Bu orana kısmen katılanlarda eklenirse % 77.1'lik seviyeye ulaşıyor. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.65$)'de genel görüşün "katılıyorum" yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yaklaşık % 89'u "*Ermeni Meselesi Türkiye'nin İç Politikasına Müdahale Etmek İçin Kullanılıyor*" yönünde görüş bildirmiştir. Katılımcıların % 11'i ise Ermeni meselesinin Türkiye'nin iç politikasına müdahale etmek için kullanılmadığını belirtmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=4.21$)'de genel görüşün "kesinlikle katılıyorum" yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılıyorum yönünde görüş bildirenlerle birlikte, yaklaşık % 91'i "*Ermeni Meselesinin Sürekli Gündeme Getirilmesi Türk ve Ermeni Vatandaşların Arasında Düşmanlığa Sebep Oluyor*" görüşünü belirtmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=4.10$)'de genel görüşün "katılıyorum" yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılıyorum yönünde görüş bildirenlerle birlikte, yaklaşık % 93.3'ü "*Hükümetin, Ermeni Meselesi Konusunda Arşivleri Açma Önerisini Doğru Bir*

Hamle Olarak Görüyorum" görüşünde birleşmiştir. Kısmen katılanlar çıkarıldığında bu oran % 80.9 olarak kalıyor ki bu da oldukça yüksek bir katılım söz konusu olduğunu gösteriyor. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=4.24$)'de genel görüşün "kesinlikle katılıyorum" yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılıyorum yönünde görüş bildirenlerle birlikte, yaklaşık % 83.5'i "*Ermeni Meselesi İle Tarihçiler İlgilenmelidir*" yönünde görüş bildirmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.80$)'de genel görüşün "katılıyorum" yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılıyorum yönünde görüş bildirenlerle birlikte, yaklaşık % 87.8'i "*Ermeni Meselesi İle Sadece Siyasetçiler İlgilendiği Sürece Sağlıklı Bir Sonuca Ulaşılmaz*" görüşünü belirttiği görülmektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.92$)'de genel görüşün "katılıyorum" yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılıyorum yönünde görüş bildirenlerle birlikte, yaklaşık %96.7'si "*Ermeni Meselesi ile İlgili Bir Çok Alandan (Tarihçi-sosyolog-siyaset bilimci-bukukçu vb.) Uzmanların Oluşturulduğu Bir Komisyon Çalışmalar Yapmalıdır*" görüşünü belirtmiştir ki bu görüş neredeyse tamamına

yakınına ifade etmektedir. Bu nedenle sadece siyasetçilerin değil, sadece tarihçilerin değil sosyal bilimlerin bir çok alanını kapsayan komisyon çalışmalarının yapılması daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyacak, şeklindeki düşünce kendini göstermektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=4.48$)’de genel görüşün “kesinlikle katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Ermeni ve Türk Vatandaşlarının Birbirleriyle Sorunu Yoktur*” maddesine katılımcıların % 41.1’i sorun yoktur, % 29.2’si sorun vardır yönünde görüş bildirirken %29.7’si kısmen sorun vardır yönünde görüş bildirmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.20$)’de genel görüşün “kısmen katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*İş Yerim Olsa ve Ermeni Birisi İş İstese Onu, İşe Alırım*” maddesine katılımcıların % 20.7’si “işe almam” yönünde görüş bildirirken, kısmen katılanlarla birlikte %79.3’ü Ermeni birisini işe alacağını belirtmektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.62$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre; katılımcıların Ermeni birisini işe almamak gibi bir ön yargısının olmadığı görülmektedir.

“*Ermeni Birisi ile Yan Yana Bile Gelmek İstemem*” maddesine kısmen katılmadığını da belirten katılımcılarla birlikte katılımcıların % 88.1’i Ermeni birisi ile yan yana gelebileceğini belirtmiştir. Katılımcıların % 11.9’u ise Ermeni birisi ile yan yana gelmeyeceği yönünde görüş bildirmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=1.86$)’de genel görüşün “katılmıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre; katılımcıların Ermeni birisi ile yan yana gelme konusunda bir endişe ve kaygılarının olmadığı bu konuda bir önyargı olmadığı görülmektedir.

“*Ermeni Meselesi Rusların Ortadoğu Politikası ile Alakalıdır*” maddesine katılımcıların % 30’u kısmen katılırken, % 49.6’sı Ermeni meselesinin Rusların Ortadoğu po-

litikasıyla alakalı olduğunu belirtmişler, % 20.2’si ise Ermeni meselesinin Rusların Ortadoğu politikasıyla bir alakasının olmadığını belirtmişlerdir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.46$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların genel olarak Ermeni meselesinin Rusların Ortadoğu politikasıyla alakalı olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcıların, kısmen katılıyorum yönünde görüş bildirenlerle birlikte, yaklaşık % 90.4’ü “*Ruslar Ermenileri Türklere Karşı Kullanmıştır*” görüşüne sahiptir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.96$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Osmanlı Devleti Zamanında Ruslar Destek Vermese Ermeniler İç İsyan Kalkışmazdı*” maddesine yönelik olarak katılımcıların % 52.6’sı Ruslar, Ermenilere destek vermese Ermeniler iç isyan çıkarmazdı, yönünde görüş bildirirken kısmen katılmayanlarla beraber %47.4’lük oranda Ermeniler Ruslar destek vermese de iç isyan çıkarabilirdi yönünde görüş bildirmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.50$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Ermeni Meselesinin Sürekli Gündeme Getirilmesi Rusların İşine Geliyor*” maddesine yönelik katılımcıların, kısmen katılanlarla beraber, % 86.3’ü katılıyorum yönünde görüş bildirmiştir. Buna göre Ermeni meselesinin sürekli gündeme getirilmesi ile Rusların çıkarları doğrultusunda olduğuna inanılıyor. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.73$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların % 40.2’si “*Ermeni Meselesinin Sürekli Gündemde Olması Ermeni Vatandaşları Memnun Etmeyordur*” yönünde görüş bildirirken, % 31.4’ü Ermenilerin bu durumdan memnun olduğunu belirtmişlerdir. %28.4’ü ise Ermenilerin kısmen memnun olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.10$)’de genel

görüşün “kısmen katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 85.1’i “*Ermeni Meselesi Konusunda Türkiye Basında İki Zıt Kutup Var*” maddesine katılıyorum yönünde görüş bildirmişlerdir. Ermeni meselesi konusunda Türkiye’de iki zıt kutup olduğunu savunmayanların oranı 14.9’dur. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.71$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Bu durumda tarihçiler Türkiye’de Ermeni meselesi konusunda iki ayrı görüşün hakim olduğunu belirtiyorlar.

“*Ermeni Meselesi Konusunda Basında Çıkan Haberlere İtibar Etmiyorum*” maddesine katılımcıların % 33’ü kısmen itibar ederken, %51.7’si itibar etmediğini belirtmiş, Türk basınında Ermeni meselesi ile ilgili çıkan haberlere itibar edenlerin oranı ise % 15.3’tür. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.56$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Bu sonuç, Ermeni meselesi konusunda basında çıkan haberlere büyük oranda itibar edilmediğini göstermektedir.

“*Ermeni Meselesi Türkiye’de İç Sorunlar Bitirilmeye Yaklaştığı An Hemen Gündeme Getirilebilecek Bir Konudur*” maddesine katılımcıların, kısmen katılanlarda dahil, % 87.5’i katılım göstermiştir. Buna göre katılımcıların geneli, Türkiye’deki iç meseleler bitirilmeye yaklaştığı an Ermeni meselesinin hemen gündeme getirilebileceğine inanmaktadırlar. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.87$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Ermeni Biri İle Aynı Evde Kalabilirim*” maddesine katılımcıların verdiği cevaplara göre % 31.2’lik bir kısım bir Ermeni ile aynı evde kalmak istemediğini belirtirken, katılımcıların % 44.7’si bir Ermeni ile aynı evde kalabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların % 24’ü ise kararsız görünmektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.22$)’de genel

görüşün “kısmen katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Ermeni Meselesi, Ermenistan da Yaşayan Ermenilerden Ziyade Ermeni Diasporasının Kontrolindedir*” maddesine katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, %88.4’ü katılmışlardır. Katılımcıların geneli Ermeni meselesinin, Ermeni Diasporasının kontrolünde olduğuna inanmaktadırlar. Genel anlamda verilen cevaplara bakıldığında da bu maddeye verilen cevapla paralel bir durum olduğu görülmektedir. Tarih bölümü mezunlarının Ermenilere karşı bir ön yargısının olmadığı, konunun objektif bir şekilde siyasallaştırılmadan irdelenmesi ve yapıcı bir sonuca ulaşılması yönünde beklentisi olduğu görülmektedir. Bu durum *Türkiye’de tarihçilerin Ermeni meselesi ile ilgili genel olarak tarafsız olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir*. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.78$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Ermeni Meselesi Osmanlı Devletinin İç Meselesidir*” maddesine yönelik görüşlere bakıldığı zaman katılımcıların % 51.9’u Ermeni meselesinin Osmanlı Devletinin bir iç meselesi olarak gördüğü, % 26.1’nin ise Ermeni meselesini Osmanlı Devletinin iç meselesi olarak görmemektedir. Katılımcıların % 22’si ise kısmen iç mesele olarak görmektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.38$)’de genel görüşün “kısmen katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

“*Ermeni Meselesi Her Zaman Suistimal Edilebilecek Bir Konudur*” maddesi ile ilgili olarak katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 84.5’i Ermeni meselesinin her zaman suistimal edilebilecek bir konu olarak görmektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre ($X=3.94$)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların % 45.6’sı “*Ermeni Olaylarının Yaşandığı Yerlerde (Örneğin: Kars-Erzurum-Van-Yozgat-Adıyaman-Malatya vb.) Devlet Kontrolünden Ziyade O Yerlerdeki*

Ağalar ve Diğer İleri Gelenlerin Kontrolü Hâkimdi” maddesine katılmışlar ve devletten ziyade yerel etkenlerinde Ermeni olaylarında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın % 17.8’lik bir katılımıla Ermeni olaylarının yaşandığı yerlerde devletin hâkim olduğunu belirtmiştir. % 36.6’lık oran ise kısmen devletin kısmen yerel unsurların kontrolünde olduğunu belirtmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=3.40)’de genel görüşün “kısmen katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 87.2’si “*Ermeni Meselesini Hıristiyan Dünyası, İslam Dünyasına Karşı Kullanmaktadır*” maddesine katılım göstermiştir. Buna göre Türk-Ermeni meselesi yanında, Hıristiyan dünyasının İslam dünyasının uzun yıllar halifeliğini ve liderliğini yapmış Türklere karşı dini bir bakış açısı ile de çeşitli siyasi hamlelerin yapıldığı düşünülmektedir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=3.89)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 81.4’ü “*Ermeniler Hıristiyan Olmasaydı, Dünya Kamuoyu Ermeni Meselesi İle Bu Kadar Uğraşmazdı*” yönünde düşünce belirtmişlerdir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=3.71)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 95.3’ü “*Ermeni Ve Türk Tarihçiler Birlikte Çalışıp Bu Konuyu Tarafsızca Açıklığa Kavuşturmalıdırlar*” yönünde görüş bildirmiştir. Bu sonuç özellikle yaklaşık son 10 yıldır yürütülmek istenilen politikanın da Türkiye’de karşılığının olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=4.40)’de genel görüşün “kesinlikle katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 76.2’si “*Hepimiz Ermeni’yiz*” Sloganı Beni Rahatsız Ediyor” yönünde görüş bildirmiştir. Katılımcılardan % 23.8’i ise “Hepimiz Ermeni’yiz” sloganından rahatsız olmadığını

belirtmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=3.62)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Yani Katılımcıların aritmetik ortalamasına göre Hepimiz Ermeni’yiz sloganından genel bir rahatsızlık olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 79.5’i “*Ermeniler de Dağlık Karabağ’da Katliam Olduğu Zaman “Hepimiz Azeri’yiz” Deseydi Çok Anlamlı Olurdu*” yönünde görüş bildirmiştir. Buna karşın katılımcıların % 20.5’i böyle bir durumun yaşanmasının anlamlı olmayacağını belirtmiştir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=3.78)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların %27.6’sı Türkiye’de “*Ermeni Meselesi Konusunda Türkiye’de Yapılan Tezleri Yeterli Buluyorum*” yönünde görüş bildirirken, katılımcıların % 55.3’ü Türkiye’de Ermeni meselesi ile ilgili yapılan tezleri yeterli bulmamaktadır. Kısmen yeterli bulanların oranı ise %17.1’dir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=2.53)’de genel görüşün “katılmıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Katılımcıların aritmetik ortalaması Türkiye’de Ermeni meselesi ile ilgili yapılan tezlerin yeterli olmadığı yönündedir.

Katılımcıların, kısmen katılanlarda dâhil, % 80.4’ü “*Ermeni Meselesi İle İlgili Türkiye’deki Kaynakları Yeterli Bulmuyorum*” yönünde görüş bildirirken, katılımcıların %19.6’sı Ermeni meselesi ile ilgili Türkiye’deki kaynakları yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Aritmetik ortama sonucuna göre (X=3.71)’de genel görüşün “katılıyorum” yönünde olduğu görülmektedir. Katılımcıların aritmetik ortalaması Türkiye’de Ermeni meselesi ile ilgili kaynakların *yeterli olmadığı* yönündedir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmaya katılan tarihçilerin çok önemli bir bölümü; Ermeni meselesini Türki-

ye'nin bir iç meselesi olarak görürken, başka bir maddede yer alan soruda katılımcıların, kısmen diyenlerle birlikte % 50'ye yakını Osmanlı'nın bir iç meselesi olarak görmemektedir. Ermeni meselesini Türkiye'nin iç işlerine karışmak için bahane edildiğini ve meselenin sürekli gündemde tutulmasının Türk ve Ermeni vatandaşlar arasında düşmanlığa sebep olduğunu, Türkiye'de iç meseleler bitirilmeye başlandığı an gündeme getirilebilecek bir konu olarak düşünmektedirler. Katılımcıların % 84.5'i Ermeni meselesinin her zaman su istimal edilebilecek bir konu olarak görmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Arşivleri açma önerisini %93'lük oranda doğru bir hamle olarak gören tarihçiler; Ermeni meselesi ile siyasilerden fazla tarihçilerin ve diğer sosyal bilimlerde çalışmalar yapan 'sosyolog, siyaset bilimci, hukukçu vb.' uzmanların oluşturduğu komisyonların çalışma ve açıklamalar yapmalarını istemektedir.

Tarihçiler, Ermeni ve Türk vatandaşların birbiri ile sorununun kısmen olduğunu belirtirken; Ermeni biri ile yan yana gelebileceklerini, hatta tarihçilerin önemli bir oranı, iş yerleri olsa Ermeni birisini çalıştırabileceklerini söylerken; katılımcıların % 44.7'si Ermeni birisiyle aynı evde kalabileceğini belirtmişlerdir.

Tarihçilerin önemli bir bölümü, Ermeni meselesinin Rusların Ortadoğu politikası ile ilgili olduğunu, Rusların, Ermenileri Türklere karşı kullandığını, Ermeni meselesinin sürekli gündemde tutulmasının Rusların işine geldiğini belirtirken; Osmanlı Devleti zamanında Ruslar destek vermese de Ermenilerin iç isyana katılabileceği yönünde % 50'ye yakın görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların yaklaşık % 87'si Ermeni meselesini Hıristiyan dünyasının İslam dünyasına karşı kullandığını düşünmektedir ayrıca, Ermeniler Hıristiyan olmasaydı dünya kamuoyunun bu konu ile çok fazla uğraşmayacağı düşüncesi de hâkimdir.

Tarihçilerin yarıya yakınının, Ermeni meselesinin sürekli gündemde olmasından Ermenilerinde kısmen memnun olmadığı yönünde düşüncelerinin olduğu görülmektedir. Ermeni meselesinin Ermenistan'da yaşayan Ermenilerden ziyade Ermeni Diasporasının kontrolünde olduğunu düşünen tarihçilerin oranı % 88 civarındadır.

Tarihçilerin % 15.3'ünün Ermeni meselesi ile ilgili basında çıkan haberlere itibar ederken, katılımcıların önemli bir kısmı basında Ermeni meselesi ile ilgili çıkan haberlere itibar etmediklerini belirtirken; katılımcıların % 85'i Ermeni meselesi konusunda Türk basınında iki zıt kutup olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Tarihçilerin % 23.8'nin "Hepimiz Ermeni'yiz" sloganından rahatsız olmadığı görülürken; katılımcıların % 79.5'i Ermeniler, Dağlık Karabağ'da katliam yapılırken, "Hepimiz Azeri'yiz" deselerdi bunun çok anlamlı olacağını düşünmektedirler.

Tarihçilerin sadece % 27.6'sı Türkiye'de Ermeni meselesi ile ilgili yapılan tezleri yeterli bulurken; % 80.4'ü Türkiye'de Ermeni meselesi ile ilgili kaynakları yeterli bulmadığını belirtmiştir.

Bu maddelere verilen tüm cevaplar önemli ancak en çok, özellikle Türkiye'deki akademik tezler başta olmak üzere Ermeni meselesi ile ilgili yayınların yetersizliğinden bahsedilmesi dikkat çekmektedir.

Eylül 2014 tarihi itibarıyla, YÖK Tez merkezine bakıldığında "Ermeni" kelimesi yazıldığı zaman 255 tez yazıldığı görülmektedir. Bu tezlerin 215 tanesinin doğrudan veya dolaylı tarihle alakalı olduğu görülmektedir. Araştırmacıların karşısına çıkan ilk tez Prof. Dr. Hasan S. Köni'nin danışmanlığında Zafer Özkan tarafından 1985 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünde hazırlanan "Ermeni tehciri" adlı doktora tezidir. 1985 yılından itibaren ara ara tez çalışmalarının olduğu, 2000 yılından itibaren Ermeni

meselesi ile ilgili yazılan tez sayısında giderek bir artış olduğu söylenebilir. Eylül ayı itibarıyla 2014 yılına ait 6 tez sistemde görülmektedir. Bu tezlerden 2'si tarih, 2'si edebiyat 1'i Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, diğeri ise müzik alanında yapılmıştır.

2003 yılında Bilkent, Çanakkale Onsekiz Mart, Gazi ve Hacettepe Üniversitesi öğrencilerini kapsayan çalışmada üniversite öğrencilerinin %81'inin Ermeni sorunu hakkında bilgi seviyelerini yetersiz veya çok yetersiz görmeleri (Ertan, 2003), özellikle tarihçileri ve tarih derslerinin içeriğinin ve bu konudaki anlatımın önemini ortaya koymaktadır.

Tarihçilerin de belirttiği ve çalışmada incelenen örnek ders kitaplarında da görüldüğü üzere Ermeni meselesi genelde Rusların politikaları etrafında işlenmektedir.

1915 olayları olarak da adlandırılan Ermeni meselesi ile ilgili gerek iç ve gerekse dış politikada farklı düşünceler kendisini göstermektedir. Ağırlıklı olarak tarihçilerden ziyade siyasetçilerin açıklamalarına rastlanılmaktadır.

Osmanlı Devleti içerisindeki Ermenileri fark eden Batılı devletler ve Rusya bu etnik ayrılıkçı unsuru Osmanlı Devleti'ni uluslar arası platformda zayıflatmak ve sonuç olarak sömürgeleştirmek için kullanmışlardır. Sözde, Büyük Ermenistan hayali ile yaşayan Ermeni ileri gelenleri Batılı devletlerin ve Rusya'nın vaatlerine inanmış ve bu ülkelerle Osmanlı Devleti'ne karşı işbirliğine girmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasıyla birlikte Ermeni komiteleri Rusya'nın ve İtilaf Devletleri'nin yanında yer almaya karar vermişlerdir. Ermenilerin bu kararı üzerine Çarlık Rusya daha önce yasakladığı Ermeni komitelerine mensup tutuklu terörist Ermenileri serbest bırakarak bu kişilerin kurulacak Ermeni gönüllü birliklerinin başına geçmelerine izin vermiştir. Ayrıca, bununla yetinmeyen Çarlık Rusya bu Ermeni gönüllü

birliklerine para, iaşe, cephane vb. yardımlarda bulunmuş ve bu birliklerden Anadolu'nun işgal edilmesi amacıyla yararlanmıştır (Doğan, 2007,I). İfadelerde benzer şekilde yer alan bilgilere Serin (2008;I)'de benzer ifadelerle destek çıkmaktadır. Buna göre; Rusya, Ermeni Sorununu başlatması açısından, bu konuda en çok üzerinde durulması gereken devletlerden biri olmuştur. Rusya hiçbir zaman bağımsız bir Ermeni Devleti taraftarı olmamış sadece öyle görünmüştür. Amaç, "Ermenisiz bir Ermenistan" oluşturmak ve etkinlik sağlanan alanda rahatça hareket etmektir. Ermeni sorunu ve buna paralel Ermeni soykırım iddiaları Türk ve dünya kamuoyunda meşgul olunan konuların başında gelmektedir. Özellikle 1915–1923 tarihlerinde yaşanan gelişmelerin en önemli tanıkları ise Türk ve Ermeni tarafları dışında Çarlık Rusyası ve Sovyet Rusya'dır. Bu nedenle soruna, asılsız iddialarda bulunan tarafların arşivlerinden yola çıkarak bilimsel değerlendirme yapmak büyük önem taşımaktadır. Avrupalı devletlerin Ermeni Sorununa bakışları, emperyalist amaçlarını bir kenara bıraktığımızda dahi, sübjektifliğini yitirmezken, çarlık olsun, Sovyet döneminde olsun, Rusya bir devlet olarak olaylara tanıklık etmiştir. Ayrıca Rus devlet arşivlerinin, Kafkas ardı Cumhuriyetleri'nin kaynaklarıyla desteklendiğinden, Ermeni meselesinde önemli belgeleri barındırdığı söylenebilir.

Perinçek (2007,VII)'e göre de; Sovyet iktidarının en üst düzey önderlerine, Ermeni Bolşevik teorisyenlerine göre de Ermeni meselesi, emperyalist devletler tarafından Türkiye'nin paylaşılmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Türkiye, paylaşılmaya karşı kendi vatanını savunmuş ve haklı bir savaş vermiştir. Sovyet önderleri, Taşnak Ermenistan'ın İngiliz politikası gereği devrimci Türkiye ile Sovyet Rusya arasına bir duvar ördüğünü ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında da emperyalizmin bölgedeki taşeronlarından biri olduğunu saptamışlardır. Sovyet belgeleri, Taşnakların yaptıkları etnik temizliği de kanıtla-

maktadır. Sovyet arşiv belgelerinin açık bir şekilde gösterdiği üzere Ermenistan'da, Türk Ordusu'nun ve Kızıl Ordu'nun askeri işbirliği sonucunda Taşnak iktidarına son verilmiş ve Sovyet iktidarı kurulmuştur. Bundan sonradır ki Türk-Ermeni ilişkileri açısından yeni bir sayfa açılmıştır.

Bu görüşlerin yanında ders kitaplarında, öğretim programlarında yer verilmeyen ve tarihçilerin eğitim-öğretim hayatında anlatmadığı bilgilerde var. Bu nedenle Ermeni meselesi genelde Rusya'ya bağlı bir politika şeklinde algı yanılığına yol açmaktadır. Bu algı yanılığına üniversite mezunu tarihçiler de düşmektedir. Rusya gibi doğrudan siyasi faaliyet yapmayan ancak Ermeni Diasporasının merkezini oluşturan Amerika Birleşik Devletleri'nin de Ermeni meselesi ile ilgili politikalarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Ar (2009)'ın da belirttiği gibi; Ermeni Meselesi 19. yüzyıldan itibaren Avrupalı yayılcı güçlerin azınlıkları kullanarak Osmanlı Devleti'ni parçalama politikalarının bir parçası olmuştur. Bu süreçte henüz Akdeniz ve Ortadoğu'ya açılma girişimleri olmayan ABD için aynı yönde bir politika söz konusu olmakla birlikte ticari çıkarlar ağır basmaktadır. Osmanlı ile olan ilişkiler ise daha ziyade misyonerlik faaliyetleriyle, eğitim ve ticari ilişkiler üzerine kuruluydu. Başkan Wilson'un Birinci Dünya Savaşı bitmeden açıkladığı ve savaş sonunda dünyanın alacağı siyasi yapıya ilişkin politikaları Türk-ABD ilişkilerini siyasi boyutlara da taşımıştır. Bu süreçte yıllardan beri Ermeniler lehine, Türkler aleyhine oluşturulan propagandaların etkisiyle Amerikan kamuoyunu etkilemiş ve Ermeni meselesi ilişkilerin ilk sıralarında yer almıştır.

Özeren (2009)'e göre de; Ermeni sorunu dediğimiz kavramın ortaya çıkmasında Rusya ve İngiltere'nin başrolü oynadığı genel kabul gören görüştür. Fakat Ermeni sorununun ortaya çıkışında ABD'nin rolü, Rusya ve İngiltere'nin rolünden hem daha kuvvetli hem de daha sistemlidir. 1820'li yıllarda

Amerikan Protestan misyonerleri, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına ilk adımlarını attılar. Öncelikli amaçları Hıristiyan olmayan Osmanlı tebaasını Hıristiyan yapmak olan Amerikalı misyonerler, bunda başarısız olduklarını gördükten sonra Ermenilere yöneldiler ve dini öğretilerine en pozitif tepkiyi Ermenilerden aldılar. Amerikalı misyonerlerin Osmanlı topraklarına ilk geldikleri tarihten itibaren 19. yüzyılın sonlarına doğru kurdukları dini ve kültürel müesseselerle Ermeniler arasında milli bilincin oluşmasında büyük rol oynadılar.

Ermeni isyanlarının çıkmasında Amerikalı misyonerlerinin etkisinin ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. 1896'larda Van ili, hem konsolosların; hem de misyonerlerin gözdesidir. Yabancı devlet konsoloslarının ve misyonerlerin yaptığı çalışmalar sonucunda, Ermeniler için çok önemli bir yere sahip olan Van ilinde, 1896 yılında büyük bir isyan çıkmıştır. Bölgede, Ermenilerin en önemli gazeteleri ve dernekleri mevcuttur. Amerikan Board'un kaynaklarında, Amerikan misyonerlerinin çalışmaları ve Van Ermeni İsyanının üzerindeki etkileri bilinmektedir (İnci Erdoğan,2007;IV).

Ermeni lobilerinin ve diaspora kuruluşlarının Ermeni soykırım iddialarını sürekli olarak canlı ve gündemde tutmaya çalışmalarının en önemli sebebinin Ermeni milli bilincini korumak olduğu düşünülmektedir. Ermenistan dışındaki Ermenileri teşkilatlandırmaktır (Laçiner ve Kantarcı,2002;11).

Sonuç olarak,

Tarih bölümü mezunlarının; Ermenilere karşı, bir ön yargılarının olmadığı, Ermeni meselesi ile ilgili konuların objektif bir şekilde, siyasetten uzak analiz edilmesi gerektiğini düşündükleri görülmektedir.

Tarih ders kitaplarında ve tarih programlarında sadece Rusya etrafında anlatılan bir Ermeni meselesi yerine daha genel, daha geniş çaplı ve güncel tez ve araştırmalarla da

desteklenen bilgilerin aktarılmasına yönelik işleyişler yapılması gereklidir.

Ermenilere Büyük Ermenistan vaadiyle verilen sözlerin yerine getirilmediği, çünkü emperyalist güçlerin esas amaçlarının Ermeni çıkarları değil, kendi çıkarlarının olduğu, daha sonraki süreçte aynı oyunun Araplara karşı da oynandığı, Büyük bir Arap Devleti kurma vaadinin yerine getirilmediği, bunun yerine parça parça birçok Arap Devletinin kurdurulduğunu göstererek; günümüzde birilerine vaad edilen toprakların da emperyalist güçlerin kendi çıkarları için vaad edildiğini bu ve benzeri örneklerle tarih derslerinde, tarihçilerin anlatması gerekmektedir.

Kaynakça

Akçam, T. (2008). 'Ermeni Meselesi Hallolunmuştur' Osmanlı belgelerine Göre Savaş Yıllarında Ermenilere Yönelik Politikalar, İstanbul, İletişim Yayınları.

Aktaş, N.vd. (2001). Ermeni Komiteleri (1891-1895) "Önsöz: Yusuf Sarıнай" Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 48.

Ar, K. N. (2009). Türk-Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi (1918-1923), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Mert.

Cöhce, S. (1991). 1828-1829'da Rusya, İran ve Türkiye'den Ermenilerin göçürülmesi. Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu. Kars: Kars Valiliği Yayınları.

Çakılıkoyak, H. (2005). Diasporada Ermeni Kimliği Paris ve Halep Örneği, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Çelik, H. (2008). Ermeni Tehciri Ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu, ÇTTAD,VII/16-17, (143-163).

Doğan, Ş. (2007). Rus Kaynaklarına Göre Doğu Anadolu'daki Ermeni Faaliyetleri (1914-1918), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Orhan Doğan.

Ertan, T. F. (2003). Türkiye'deki Yüksek Örgenim Gençliğinin Ermeni Sorunu Hakkındaki Bilgi ve Bilinç Düzeyi. Ermeni Araştırmaları 1.Türkiye Kongresi BildirileriI. (s. 13-23). Ankara: ASAM-EREN Yayınları.

Eryılmaz, B. (1990). Osmanlı Devleti'nde Gayr-i Müslim Tebaanın Yönetimi. İstanbul: Risale Yayınları.

Feigl, E. (2007). Ermeni Mitomanyası, İstanbul: Çr Yayıncılık.

Halaçoğlu, Y. (2008). Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları, (7.Baskı), İstanbul: Babıâli Kültür Yayıncılığı.

Hülagü, M. M. (2001) Osmanlıdan Cumhuriyete Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-10 (57-99).

İnce Erdoğan, D. (2007). Osmanlı Devleti'nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı (1896), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Ergün Aybars.

Kalecikli, K. (1994). T. C. İnkılap Tarihi, İstanbul: Gendaş Yayıncılık.

Kara, K. (2000). T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 1, İstanbul: Önde Yayıncılık.

Karaca, T. N. (2005). Ermeni Sorununun Gelişim Sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni İlişkileri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kodaman, B. (1994). Türkler-Ermeniler ve Avrupa. Ankara: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

Kodaman, B. (2010). II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 21, (131-138).

Laçiner, S. ve Kantarcı, Ş. (2002). Ararat-Sanatsal Ermeni Propagandası, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

(MEB, 2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler 4.-5. Sınıf Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

(MEB, 2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

(MEB, 2007). İlköğretim 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

(MEB, 2008). Ortaöğretim 9. sınıf tarih dersi öğretim Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB (Komisyon) 2009. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8, İstanbul: Devlet Kitapları.

(MEB, 2011). Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı ve 10. Sınıf Seçmeli Tarih Dersi Öğretim Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Mumcu, A., M. K. Su (2000). T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Özeren, G. (2009). ABD 'nin Ermeni Politikası 1890-1920, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Levent Ürer.

Perinçek, B. M. (2007). Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Türk-Ermeni İlişkileri (1915-1923), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 'Düzeltilmiş Tez' İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabahattin Özel.

Selvi, H. (2011). Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri ve Yurtdışı Bağlantıları, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, 2 (1), 39-56.

Serin, Ç. (2008). Rusya'nın Ermeni Meselesindeki Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Süleyman Hatipoğlu.

Sertçelik, S. (2004). Rus Arşiv Belgeleri Işığında Ermeni Soykırımı İddialarına Dair, TÜBİTAK-TÜBA-YÖK Projesi: Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Ortak Komitesi, Ankara.

Şahin, İ. (2012). Ermeni Olayları Sırasında Kıbrıs Adası'nın Rolü (1878-1900), Uluslararası Hukuk ve Politika, 8, 31, (57-81).

Şimşir, Bilal, (2006) Ermeni Meselesi 1774-2005, İstanbul: Bilgi yayınları.

Turgut, R. (2003). İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8, Ankara: Pasifik Yayınları.

Yıldırım, M. (2007). Lise Tarih ve Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarında Türk- Ermeni İlişkileri(1930-2000), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şerafettin Zeyrek.